

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

кафедра політології

**«СУБНАЦІОНАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ РЕЖИМИ В УКРАЇНСЬКИХ
МІСТАХ – ОБЛАСНИХ ЦЕНТРАХ (2015-2020 РР.)»**

дипломна робота
на здобуття академічного звання бакалавра політології студента
Голушка Едуарда Вадимовича

Науковий керівник
стар. викл., к. ю. н., Білецький А. В.

Робота допущена до захисту в ДЕК рішенням кафедри політології
протокол № 12 від 19.05.2026 р.

Завідувач кафедри: Чабанна М.В.

Київ – 2026 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУБНАЦІОНАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ.....	9
1.1. Концептуалізація субнаціонального політичного режиму, його електорально-інституційного виміру та об'єктивного підходу до вивчення	9
1.2. Дослідження субнаціональної проблематики в українській політичній науці.....	25
1.3. Екстраполяція теорії субнаціональних політичних режимів на муніципальний рівень в Україні.....	38
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СУБНАЦІОНАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ НА РІВНІ ОБЛАСНИХ ЦЕНТРІВ	46
2.1. Об'єктивний (електорально-інституційний) підхід до вимірювання субнаціонального політичного режиму в містах – обласних центрах	46
2.2. Операціоналізація субнаціонального політичного режиму: адаптація індексів та створення уніфікованої матриці типологізації	49
РОЗДІЛ 3. КІЛЬКІСНИЙ АНАЛІЗ СУБНАЦІОНАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ НА РІВНІ ОБЛАСНИХ ЦЕНТРІВ (2015-2020рр.)	60
3.1. Вимірювання та оцінка динаміки субнаціональних політичних режимів за адаптованими індексами К. Гервасоні, Х. П. Сандовалю та А. Гірауді...	60
3.2. Тріангуляція даних: динаміка трансформації субнаціональних політичних режимів (2015-2020 рр.)	70
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	83
ДОДАТКИ.....	91
Додаток А.....	91
Додаток Б	94
Додаток В	97
АНОТАЦІЯ.....	98

ВСТУП

Актуальність дослідження. Процес децентралізації, що розпочався у 2014 році, суттєво позначився на функціонуванні місцевих політичних режимів (Рішко, 2024). Хоча сьогодні, в умовах повномасштабної війни Росії проти України, процес децентралізації поставлено на паузу, проте від 2014 року все більше відповідальності, можливостей та влади було отримано саме органами місцевого самоврядування. Це вимагає підвищеної дослідницької уваги до політичних процесів та режимів, що функціонують на місцях, оскільки розуміння політичних порядків, які там склалися, та їхньої природи є необхідною передумовою для подальшого покращення показників місцевої демократії, зокрема у післявоєнний період.

Водночас процес децентралізації не відразу стимулював інтерес до вивчення місцевих політичних процесів. Лише з певним часовим лагом (приблизно від 2016 року) обраний державою курс змістив фокус вітчизняних політологічних досліджень на нижчий від національного рівня – субнаціональний рівень (див., напр.: Бевз, 2016a; Бевз, 2016b; Яремчук, 2016; Горбатюк, 2016; Зорич, 2016; Ротар, 2016). Проте цей науковий імпульс виявився досить скромним: аналіз масиву публікацій за 2016-2021 роки свідчить про вкрай обмежену кількість як суто теоретичних, так і емпіричних розвідок, значна частина з яких до того ж звужувала предмет вивчення до аналізу місцевої еліти (Рішко, 2022). Застосована у цих працях методологія є переважно якісною, історико-описовою та досить еkleктичною, що ускладнює її екстраполяцію на інші міста чи області. Сьогодні спостерігається гостра нестача кількісних досліджень (за винятком праць Гнатюка (2021) та Рішка (2025)) субнаціональних політичних режимів на великих вибірках міст. Це дослідження прагне зробити внесок у заповнення цієї наукової лакуни шляхом кількісного аналізу субнаціональних політичних режимів за період 2015-2020

років та перевірки актуальних гіпотез. Формування цих гіпотез спирається на такі аргументи:

По-перше, Україна є молодою державою, що з перемінним успіхом прямує від пізнього радянського авторитаризму до ліберальної демократії (зокрема й на субнаціональному рівні). Відповідно до концепцій Г. О'Доннелла (1993) та Е. Гібсона (2013), демократизація на національному рівні здатна породжувати «режимну гетерогенність» та «контроль кордонів» (boundary control), коли місцеві еліти намагаються ізолювати свої території від відкритої, зокрема, і політичної конкуренції.

В українському науковому дискурсі навіть згадуються такі слова, як «політична вотчина» чи «удільний князь області»; водночас у цих роботах згадується примітний дискурс: процес децентралізації може зменшити конкурентність політичних процесів – перетворити міста на приватні «зони» (див., напр., Кармазіна, 2017). Високий ступінь забезпечення принципами правової держави в таких містах видається сумнівним. Проте, як зауважує К. Гервасоні (2010), вбудованість місцевих інституцій у загальнонаціональний демократичний контекст не дозволяє локальним акторам встановити повноцінний авторитаризм. Ця суперечність формує дослідницьке очікування щодо превалювання гібридної форми субнаціональних політичних режимів як найпоширенішої серед аналізованих міст.

По-друге, наслідки міжвиборчого періоду 2015-2020 років, за результатами останніх виборів характеризуються відчутним посиленням місцевих політичних проєктів (наприклад, партія «Пропозиція») та вкрай низькою ротацією чинних міських голів, які за обсягом повноважень є інституційним центром субнаціонального режиму в українських містах. За результатами виборів 2020 року було зафіксовано прецеденти надзвичайно низького рівня електоральної конкуренції (зокрема в Чернігові, Хмельницькому та Івано-Франківську), а також як спостерігалися раніше так і спостерігаються зараз низка кейсів багаторічного безперервного перебування при владі одних і тих

самих міських голів або їхніх фактичних наступників. Ці явища, підкріплені розширенням фінансової бази громад у зв'язку із завершенням значної частини реформи децентралізації, зумовлюють очікування щодо трансформації субнаціональних політичних режимів на рівні обласних центрів в електорально-гегемонічному напрямку.

Мета дослідження полягає у здійсненні типологізації субнаціональних політичних режимів в українських містах – обласних центрах (на основі їхнього електорально-інституційного виміру), а також аналізі динаміки їхньої трансформації у період 2015-2020 років крізь призму об'єктивного підходу.

Завдання дослідження:

1. Здійснити концептуалізацію поняття «субнаціональний політичний режим», проаналізувати його електорально-інституційний вимір, обґрунтувавши вибір об'єктивного підходу до його вивчення.
2. Проаналізувати вітчизняні дослідження, що стосуються субнаціональної проблематики на рівні міст, визначивши таким чином наявні дослідницькі лакуни та сформувавши комплексне розуміння політики на місцях.
3. Обґрунтувати доцільність та можливість екстраполяції теорії субнаціональних політичних режимів на муніципальний рівень – рівень міст – обласних центрів України.
4. Адаптувати електорально-інституційний методологічний інструментарій (індекси К. Гервасоні, Х. П. Сандовалю та А. Гірауді) до українського контексту та розробити уніфіковану матрицю типологізації режимів.
5. Здійснити розрахунок адаптованих індексів та оцінити індивідуальну динаміку субнаціональних політичних режимів в українських містах-обласних центрах за результатами місцевих виборів 2015 та 2020 років.

6. Здійснити триангуляцію даних для визначення фінальних типів субнаціональних політичних режимів, виявлення домінуючих векторів їхньої трансформації та емпіричної перевірки дослідницьких гіпотез.

Об'єкт дослідження – субнаціональні політичні режими в Україні.

Предмет дослідження – електорально-інституційний вимір та вектори трансформації субнаціональних політичних режимів в українських містах – обласних центрах протягом 2015-2020 років.

Теоретичні та методологічні засади дослідження. Теоретичною основою роботи є концепції субнаціональних студій. Дослідження спирається на підхід Р. Даля щодо аналізу демократизації через виміри участі та публічного оспорювання, а також на концепції Г. О'Доннелла щодо «режимної гетерогенності» та нерівномірної ефективності права на різних територіях держави. Для пояснення природи субнаціональних неконкурентних утворень усередині демократичних держав застосовуються теоретичні рамки «зіставлення режимів» (regime juxtaposition) та «контролю кордонів» (boundary control) Е. Гібсона, а також підхід Дж. Сайдела щодо економічних механізмів придушення конкуренції локальними елітами. Загальним методологічним орієнтиром виступає об'єктивний (електорально-інституційний) підхід, що концептуально базується на мінімалістському підході, (якого достатньо для визначення типу субнаціонального політичного режиму), який зі свого боку спирається на мінімалістське розуміння демократії А. Пшеворські (визначення змагальності через наявність альтернативи) та підході «індикаторів-ефектів» К. Гервасоні. В аналізі вітчизняного контексту та обґрунтуванні міської політичної суб'єктності робота спирається на дослідження регіональних, міських та локальних політичних режимів українських авторів (зокрема, В. Гнатюка, В. Яремчука, М. Кармазіної, Т. Бевз, С. Рішка та інших).

Основною **джерельною базою** для збору масиву електорально-інституційних даних (за результатами місцевих виборів 2015 та 2020 років) є офіційна статистика Центральної виборчої комісії України. Як допоміжні

джерела для створення масиву використовуються релевантні дані (зокрема щодо рішень територіальних виборчих комісій) із матеріалів аналітичних центрів, а також повідомлень загальнонаціональних та локальних медіа.

Методи дослідження охоплюють: системний підхід для цілісного осмислення теорії субнаціональних політичних режимів та обґрунтування можливості її екстраполяції на рівень обласних центрів України; загальнонаукові методи аналізу і синтезу для опрацювання вітчизняного наукового доробку та виявлення дослідницьких лакун; кількісні (математико-статистичні) методи для розрахунку адаптованих зарубіжних індексів К. Гервасоні, Х. П. Сандовалю та А. Гірауді (усі маніпуляції з масивами даних та обчислення здійснювалися у програмному середовищі R із використанням пакету *tidyverse*); індекс ефективної кількості партій (ENP) М. Лааксо і Р. Таагепери, що застосовувався лише в межах розрахунку індикаторів адаптованого індексу А. Гірауді задля оцінки рівня політичної змагальності та фракціоналізації місцевих рад; факторний аналіз (а саме метод головних осей – Principal Axis Factoring, реалізований через пакет *psych*) для емпіричної перевірки одновимірності вимірів змагальності та концентрації влади й автоматичного виявлення головного фактора та обчислення ваги індикаторів задля зведення в єдине значення адаптованого індексу К. Гервасоні; методи описової статистики (обчислення середнього арифметичного та кроків стандартного відхилення) для розробки уніфікованої матриці типологізації субнаціональних політичних режимів; метод тріангуляції даних за правилом більшості для нівелювання можливих похибок окремих метрик і визначення фінальних типів субнаціональних політичних режимів у досліджуваних містах; порівняльний метод для крос-темпорального зіставлення результатів електоральних циклів 2015 і 2020 років та виявлення домінуючих векторів трансформації режимів.

Гіпотези:

- (1) *Г1*: Гібридний тип субнаціонального політичного режиму був кількісно домінуючим в обласних центрах України протягом обох електоральних циклів (2015 та 2020 рр.).
- (2) *Г2*: Трансформація субнаціональних політичних режимів в українських містах-обласних центрах у період 2015-2020 рр. характеризується загальною негативною динамікою.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять загалом 7 підрозділів (перший розділ – три підрозділи, другий та третій – по два), загальних висновків, списку використаних джерел та літератури, трьох додатків, а також анотації. Загальний обсяг дипломної роботи становить 81 сторінку, не враховуючи списку використаних джерел та літератури, додатків, а також анотації. Список використаних джерел та літератури налічує 58 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУБНАЦІОНАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ

1.1. Концептуалізація субнаціонального політичного режиму, його електорально-інституційного виміру та об'єктивного підходу до вивчення

Вивчення субнаціонального політичного режиму (далі – субнаціонального режиму) відноситься до ширшого напрямку в політології, що наразі перебуває у «своєрідному розквіті» – субнаціональних студій, які переносять фокус уваги на об'єкти для вивчення, що знаходяться нижче (sub – під, на нижчому рівні) від національного рівня. Зокрема, як у випадку цієї роботи, таким об'єктом є політичний режим (який, редукуючи до ключових елементів, «розуміється як сукупність норм, правил і практик, що регулюють вибір і поведінку державних лідерів» (Gibson, 2005, с. 103)), що охоплює субнаціональний рівень у його різних територіальних проявах – від рівня суб'єктів федерацій (напр. штати в Індії чи землі у ФРН), до регіональних (напр. регіони в унітарній Франції) та муніципальних утворень, включаючи й міста про що детальніше згодом.

Як зазначає В. Гнатюк (2019, с. 95-96), ідея вивчення субнаціональної проблематики з'явилася ще на початку 1970-х рр., однак відповідна тема почала набувати наукової автономії лише на початку XXI століття. Це було зумовлено низкою причин. Першою причиною такого часового розриву стала концентрація наукової уваги на глобальних процесах «третьої хвилі» демократизації, пік яких припав на 1980-1990-ті роки. Оскільки дослідницький інтерес фокусувався передусім на трансформації національних режимів (переході від авторитаризму до демократії), пріоритетом став аналіз загальнодержавних інституційних змін та політичних процесів. Це призвело до формування специфічного «загальнонаціонального упередження» («whole-national bias»), у межах якого вважалося, що політичне життя на місцях не має вираженої автономії, а виступає здебільшого проекцією загальнонаціональної

динаміки, лише відтворюючи тенденції центрального рівня. Другою причиною був брак інтересу до субнаціональної політики, що зумовлювало сумніви щодо надійності емпіричних даних та скепсис стосовно можливості генералізації результатів через збільшення кількості кейсів на основі субнаціональних одиниць. У результаті більшість досліджень демократизації та автократизації у другій половині XX ст. здійснювалися в загальнонаціональній призмі. Водночас процеси демократизації та похідної від неї децентралізації об'єктивно сприяли накопиченню потенціалу відцентрових сил у транзитивних державах. Саме це зумовило поступовий зсув дослідницького фокусу – зокрема в компаративістських політичних студіях – із національного рівня аналізу на субнаціональний.

Праця Р. Даля «Поліархія: участь та опозиція» (1971) стала відправною точкою та теоретичним підґрунтям для подальшого розвитку субнаціональної теми. Попри те, що ця робота лише започаткувала відповідну дискусію, вона й дотепер слугує методологічним орієнтиром у сучасних дослідженнях (напр., як для Х. П. Сандовалю (2023))

Р. Даль (1971, с. 4-8) пропонує підхід до аналізу процесів демократизації політичних режимів та їх типологізації на основі двох теоретичних вимірів: 1) права обирати і бути обраним, тобто участі; 2) можливості публічного оспорювання, або політичної конкуренції. Відсутність обох вимірів відповідає закритим гегемоніям; наявність лише високого рівня публічного оспорювання – конкурентній олігархії; наявність лише участі – відкритій гегемонії. Демократичний режим (або демократію), можна трактувати як поєднання високих показників участі та публічного оспорювання, однак у теорії Р. Даля демократія постає радше як теоретичний абсолют (нормативний взірець), у зв'язку з чим для позначення емпірично спостережуваних режимів з такими характеристиками він використовує поняття «поліархія».

Хоча сама робота написана в межах загальноприйнятої на той час парадигми аналізу політичних режимів – орієнтованої на загальнонаціональний рівень –

відповідна теоретична рамка не обмежується виключно цим рівнем аналізу та може бути екстрапольована на субнаціональний рівень. Як зазначає сам Р. Даль, «країни відрізняються за ступенем забезпечення можливостей для оспорення та участі в процесах не лише національного уряду, але й різних підпорядкованих йому урядових та громадських організацій»; при цьому підлеглі рівні політичної та соціальної організації визначаються досить широко, охоплюючи різноманітні структури – «а саме муніципалітети, провінції, профспілки, фірми, церкви тощо» (Dahl, 1971, с. 12).

Утім, у межах цього дослідження субнаціональні одиниці розглядаються вужче і визначаються як територіальні одиниці з автономним політичним процесом – муніципалітети, провінції, штати тощо. До таких одиниць належить і місто із своєю муніципальною, автономною владою. Особливий інтерес для дослідників можуть становити «міста-столиці» певних адміністративно-територіальних одиниць, зважаючи на масштаби території і населення та можливість акумуляції в них відносно значних ресурсів.

Р. Даль зазначає, що навіть зосереджуючись лише на одному з вимірів, зокрема можливості публічного оспорювання, можна спостерігати ситуації, за яких політичний режим є конкурентним на національному рівні, водночас залишаючись гегемоністським у межах окремих субнаціональних організацій, і навпаки – субнаціональні одиниці можуть бути конкурентними, тоді як на національному рівні режим зберігає гегемоністський характер (Dahl, 1971, с. 13). В цьому контексті постає питання можливості існування асиметрії (гетерогенності) політичного режиму, наприклад, у містах, де місцевий, неконкурентний гегемоністський режим співіснує із національним конкурентним та поліархічним.

У цьому контексті цінним є аналіз Г. О’Доннелла (1993) країн Латинської Америки, які він відносить до поліархій іншого типу, що «не рухаються до представницького, інституціоналізованого демократичного режиму», та являють собою «шизофренічну державу ..., [яка] поєднує в собі,

функціонально і територіально, важливі демократичні та авторитарні характеристики» (O'Donnell, 1993, с. 1356, 1360). Іншими словами, можна сказати, що держава поєднує режимну гетерогенність, за якої національний режим формально демократичний, але субнаціональні одиниці є автономними приватизованими «анклавами» із авторитарними практиками. Існуючі на той час типології демократій виявилися недостатніми для належного опису цих випадків.

Однією із головних причин такої гетерогенності Г. О'Доннелл (1993, с. 1356-1357) вважає правовий вимір функціонування держави, зокрема стан правової системи та ефективність права¹ як її ключового елемента, що водночас є складовими елементами держави. У цьому розумінні держава постає не лише як сукупність формальних інституцій, але і як комплекс соціальних відносин, частина яких формалізується правовою системою у вигляді правового порядку, встановлюваного, гарантованого й підтримуваного державою на певній території. Ефективність такого порядку ґрунтується на поширеному в суспільстві очікуванні, підтвердженому практикою, що право у разі необхідності буде забезпечене примусовою силою уповноважених представників центральної влади.

За Г. О'Доннеллом якщо *держава не є сильною*, тобто такою, що не може безвідносно до величини території забезпечити ефективність права і, як наслідок, – адекватне функціонування соціального порядку; якщо *держава є неоднорідною* щодо відповідного соціального порядку (що означає, що ефективність права поширюється неоднорідно/нерівномірно або взагалі зникає на деяких суверенних територіях), то в таких умовах такі несильні та «неефективні держави співіснують з автономними, також територіально заснованими, сферами влади. Держави стають нібито нездатними запровадити ефективні регулювання суспільного життя на своїх територіях». Як наслідок, на периферії формуються або зміцнюються системи місцевої влади, які «мають

¹ Ефективність права розуміється як реальна здатність правової системи діяти однаково й обов'язково на всій території держави та для всіх соціальних акторів.

тенденцію до крайнощів насильницького, персоналістичного правління – патримоніального, навіть султанатського – відкритого для всіляких насильницьких і свавільних практик» (O'Donnell, 1993, с. 1358).

У таких умовах присутність держави як територіально, так і функціонально в субнаціональних одиницях є низькою або взагалі відсутньою, що означає, що держава не здатна ефективно забезпечувати дієвість власної законності, підтримувати універсалістський характер права та виконувати публічні функції на всій своїй території. Такий стан речей в державі веде до, знову-таки, як територіальної, так і функціональної ерозії публічного виміру, який за нормальних умов орієнтований на публічне благо, а не на приватні чи партикулярні інтереси. Ерозія та подальша втрата публічного виміру допускає системне порушення прав та перетворює державні структури на елементи в системі вже приватизованої влади. У таких субнаціональних одиницях, попри низьку присутність держави, формально зберігаються демократичні механізми, зокрема вибори. Відповідно, там функціонують місцеві уряди, є губернатори та регіональні законодавці, які часто мають навіть надмірне представництво в національному парламенті. Однак політичні партії, що діють у цих субнаціональних одиницях (попри можливу формальну належність до загальнонаціональних), мають специфічну природу. Г. О'Доннелл критично визначає їх як «персоналістичні машини, які тривожно залежать від матеріальних засобів, які вони можуть витягнути з національних та місцевих державних органів». Функціонування таких партій та місцевих урядів ґрунтується на «персоналізмі, фамілізмі, пребендалізмі, клієнтизмі тощо» (O'Donnell, 1993, с. 1359).

Якщо Г. О'Доннелл пояснює структурні передумови та внутрішню природу таких утворень, то подальші дослідження розкрили динаміку їх виникнення, а також деякі зауваження щодо політичного виживання. Зокрема, Е. Гібсон (2005, с. 107) зазначає, що розуміння цього феномену вимагає врахування асиметричного впливу транзитних процесів на національному та субнаціональному рівнях. Під час демократичних переходів послаблення

контролю з боку центру призводить до розширення автономії місцевих акторів. Залежно від локального контексту це має діаметрально протилежні наслідки: у плюралістичних середовищах можуть виникати демократичні «оазиси», тоді як в авторитарних – формуються закриті авторитарні «анклави». Місцеві еліти цілеспрямовано ізолюють свої підвідомчі території, чинячи опір демократизаційному тиску згори. Ба більше, їхнє виживання забезпечується прагматичними розрахунками національного центру: в умовах електоральної конкуренції (особливо під час перших виборів) регіональні лідери стають цінними союзниками для загальнонаціональних партій, що змушує останніх ігнорувати авторитарний характер своїх локальних партнерів заради збереження загального політичного впливу.

Отже, гіпотези Р. Даля щодо можливості режимної асиметрії між різними рівнями політичної організації, доповнені емпіричним аналізом Г. О’Доннелла щодо неоднорідної присутності держави (як складової, що впорядковує соціальні відносини), а також пояснення Е. Гібсона щодо транзитних процесів, створюють підґрунтя для розгляду субнаціональних одиниць як окремих, особливих просторів функціонування політичного режиму, або іншими словами – функціонування саме *субнаціонального режиму*. Субнаціональний режим як аналітична рамка – це відповідь на зафіксовану варіативність рівня демократичності в межах однієї держави.

Спостереження дослідників політичних режимів щодо суттєвої варіативності обсягу громадянських прав і свобод не лише між соціальними групами, а й між окремими субнаціональними одиницями однієї країни, отримало у 1990-х роках новий імпульс у наукових працях, що обґрунтували існування субнаціональних авторитарних анклавів у межах загальнонаціональних демократій, насамперед у великих і соціально неоднорідних федераціях «третьої хвилі» (Gervasoni, 2010, с. 302). У зв’язку з цим, на початкових етапах розвитку цієї аналітичної рамки дослідження зосереджувалися майже виключно на рівні суб’єктів федерацій (штатів чи провінцій, передусім Латинської Америки), залишаючи поза увагою унітарні

держави, а сам феномен субнаціонального режиму спочатку концептуалізувався радше як політична девіація – авторитарний «анклав», що існує як структурний виняток на тлі загальнонаціональної демократії.

Державний устрій впливає не на сам факт формування субнаціонального режиму, зважаючи на те, що дослідники змогли зафіксувати відповідне формування і в унітарних державах (Гнатюк, 2021, с. 57). Таким чином відбувся відхід від «упередження» – «федеративного монізму» – який визначає, що субнаціональна одиниця, що піддається дослідженню, може бути лише відповідною одиницею із числа суб'єктів, що входять до складних держав – федерацій – та мають юридичне визначення політичної самостійності/автономності, наприклад, власна конституція штата у США чи власна конституція землі у ФРН (В. Гнатюк, 2018, с. 9). Відповідне формування обумовлюється не стільки типом державного устрою, а специфікою загальнонаціонального політичного режиму та моделлю інституційної організації місцевого самоврядування (Гнатюк, 2021, с. 57). Субнаціональні одиниці у складі чи то унітарних, чи то федеративних держав утворюють автономні підсистеми, що здійснюють автономне управління окремими територіями та водночас нашаровуються в єдину політико-територіальну ієрархію (систему), де паралельні й взаємодіючі юрисдикції двох рівнів – національного та субнаціонального – є чинниками змін політичних процесів в державі, адже остання є системою до якої входять автономні підсистеми (Гнатюк, 2021, с. 58-59).

Загалом поняття «субнаціональний (політичний) режим» характеризується значною варіативністю проявів у політичній практиці, аналітичною гнучкістю та інтерпретаційною неоднозначністю; це зумовлює різноманітність як емпіричних проявів таких режимів, так і підходів до їх теоретичного осмислення (концептуалізації) (Гнатюк, 2021, с. 35).

Водночас, попри концептуальну неоднозначність, формування субнаціонального режиму має об'єктивне структурно-інституційне підґрунтя.

Як зазначає В. Литвин (2014, с. 383-384), архітектура таких режимів вибудовується під впливом мережі системних взаємодій. По-перше, діє конституційно-правова вертикаль, через яку національний уряд інституційно та фінансово регулює діяльність місцевих органів. По-друге, вертикальна інтеграція існує й поза державним апаратом: локальні партійні осередки чи громадські рухи зазвичай є ресурсно та організаційно залежними від своїх національних центрів. По-третє, вагомим фактором є горизонтальна взаємодія – безпосередня співпраця субнаціональних одиниць між собою в залежності від рівня автономії, будучи крім цього пов'язаними між собою міжурядовими та партійними мережами. По-четверте, базові межі місцевої політики диктує загальнодержавний територіальний устрій, де форма держави та рівень її децентралізації безпосередньо визначають розподіл та ієрархію повноважень. Відповідно, саме комбінація цих системних ефектів генерує унікальні траєкторії розвитку місцевих політич, динаміка яких не завжди є еквівалентною загальнонаціональній.

Саме потреба пояснити цю нерівномірність перебігу політичних і економічних процесів у різних частинах держави зумовила появу проблематики вимірювання субнаціональних режимів. Дослідниками було обґрунтовано висновок, що демократизація на національному рівні не завжди детермінує аналогічні процеси в усіх субнаціональних одиницях. У цьому контексті В. Гнатюк (2021, с. 60-61) пропонує розглядати субнаціональний режим крізь призму двох вимірів. Згадана вище у В. Литвина сукупність системних взаємодій (зокрема вплив конституційно-правової вертикалі та територіального устрою) фактично збігається з тим, що В. Гнатюк концептуалізує як *режим як кореляцію*. Це означає, що конкретний зміст і напрям розвитку місцевого режиму не є фіксованими, а визначаються кореляцією низки системних чинників, серед яких ключове місце посідають характеристики національного політичного режиму, тип державного устрою та особливості функціонування місцевого самоврядування. Саме їхня комбінація визначає траєкторію субнаціонального режиму, яка може варіюватися в межах

від автократичних до наближено демократичних моделей. З іншого боку, виокремлюється *режим як даність*, що означає відносно стабільну інституційну конфігурацію влади на субнаціональному рівні, яка формується як результат здатності локальних акторів окреслювати й утримувати контроль над ключовими ресурсами та соціальним капіталом території. За таких умов форма субнаціонального режиму постає як об'єктивно задана структура, у межах якої відбувається реалізація інтересів домінантних еліт і соціальних груп, що зумовлює її відносну інституційну стійкість.

Розвиваючи цю комбіновану логіку, той же дослідник пропонує комплексний підхід, за якого явище субнаціонального режиму осмислюється як факт, що поєднує політичний, територіальний, юрисдикційний та соціальний аспекти функціонування держави. Субнаціональний режим в його визначенні – це «система, що є територіально зафіксованим простором у державі, де функціонуючі публічні органи здійснюють управління через владну конфігурацію, що сформована з основних політичних акторів під час демократичних виборів» (В. Гнатюк, 2025, с. 136) Акцент у цьому визначенні зроблено на поєднанні електорального та післяелекторального вимірів. Такий підхід дозволяє з'ясувати передумови формування владної конфігурації, розкрити її внутрішню специфіку, таким чином, визначивши, її інституційний вектор розвитку. На основі цих вимірів визначається тип субнаціонального режиму, який, попри функціонування в єдиних загальнодержавних рамках, вирізняється унікальною політичною динамікою та ілюструє інституційну неоднорідність територій.

На противагу такому визначенню, у праці «Гібридні режими всередині демократій» К. Гервасоні (2018, с. 23-30) субнаціональний режим постає операційно – як політичний режим, який існує нижче від національного рівня (у його дослідженні – передусім на рівні провінцій федеративної Аргентини) і визначається як сукупність правил, що регулюють порядок заповнення державних посад та встановлюють межі здійснення владних повноважень. Така логіка визначення безпосередньо пов'язана з його методологічним

підходом – Індексом субнаціональної демократії (SDI). Для коректного вимірювання за цим індексом дослідник відмовляється від жорсткого поділу на «демократію» та «автократію», натомість розташовуючи субнаціональні режими на континуумі від більш до менш демократичних. Оскільки ці режими функціонують у межах загальнонаціональної демократичної держави, їхній реальний емпіричний діапазон варіації звужується. Навіть найменш демократичні провінції в аргентинському випадку емпірично не відповідають класичному визначенню авторитаризму й описуються як гібридні режими, що поєднують демократичні та авторитарні елементи. Убудованість у національну демократію створює структурні обмеження для регіональних еліт: вони змушені зберігати базові демократичні інститути, зокрема багатопартійні вибори, щоб не спровокувати втручання федерального центру чи негативну увагу медіа. В результаті формується політичний порядок, у межах якого підтримуваний мінімальний рівень (фасадної, удаваної) демократії співіснує із більш витонченими й менш очевидними авторитарними практиками.

Як вже зазначалося, концептуалізація субнаціонального режиму була тісно пов'язана з феноменом авторитарних (недемократичних) субнаціональних одиниць, емпіричне та теоретичне осмислення яких бере свій початок із досліджень країн Латинської Америки. Описуючи співіснування таких недемократичних місцевих режимів у межах загальнонаціональної демократичної держави, Е. Гібсон (2005, с. 103) запровадив термін «зіставлення режимів» (*regime juxtaposition*). Змістовно природа такого місцевого порядку розкривається через низку структурних характеристик, які системно блокують політичну конкуренцію. Зокрема, спираючись на аналіз А. Гіроуді (2010, с. 54), субнаціональний (недемократичний) режим можна визначити як систему, де виборчий процес піддається суттєвим маніпуляціям, а громадянські свободи місцевого населення частково обмежуються; у результаті формується вкрай нерівне політичне поле на користь чинної влади, яка, нерідко вдаючись до утисків, встановлює міцний контроль над місцевою

легіслатурою, контрольними інстанціями, партійними осередками, регіональними медіа та локальним громадянським суспільством.

Із вищезазначеного частково випливає, через які саме структурні характеристики проявляється субнаціональний режим. Однією з визначальних серед них є електоральна складова, що має конкретне інституційне (формальне) вираження. Загалом у субнаціональних студіях виокремлюють два класичні методологічні підходи до вимірювання таких режимів: об'єктивний та суб'єктивний. У той час як суб'єктивний підхід передбачає анкетування місцевих експертів для отримання узагальнених оцінок, об'єктивний підхід, на якому і фокусується ця робота, спирається виключно на електорально-інституційні дані (явку, кількість здобутих мандатів тощо).

Такий дослідницький фокус є методологічно обґрунтованим: оскільки різноманітні маніпуляції, тіньові практики та відповідні утиски вкрай важко виміряти безпосередньо, але вони мають цілком конкретні політичні ефекти. З огляду на це К. Гервасоні (2010, с. 314-315) пропонує змістити акцент із суб'єктивних оцінок на об'єктивні інституційні та електоральні показники. Дослідник обґрунтовує використання індикаторів-ефектів (*effect indicators*): логіка полягає в тому, що систематичне застосування неконкурентних практик неминує залишає слід у результатах виборів та конфігурації влади. До таких індикаторів-ефектів належать *тривалі періоди безперервного правління однієї політичної сили чи лідера, аномально високі відсотки голосів за чинну владу, домінування виконавчої гілки над місцевою радою та відсутність реальної політичної ротації*.

Вищезазначені індикатори-ефекти є свідченням субнаціонального режиму із чіткими авторитарними рисами (або рисами електоральної гегемонії). Економічним підґрунтям такого режиму, як зазначає Дж. Сайдел (2014, с. 163), виступає ситуація, за якої місцеві державні посади та установи опиняються «захопленими» єдиним локальним актором (окремою особою, родиною, кланом чи організацією). Цей актор монополює дискреційні

повноваження та державні ресурси, діючи поза межами ефективної демократичної підзвітності та верховенства права. Успішне укорінення такого місцевого порядку безпосередньо залежить від здатності правителів обмежувати економічну автономію громадян і виборців, а також використовувати свої економічні важелі для превентивного придушення конкуренції та покарання опонентів (Sidel, 2014, с. 165). Відповідно, природа, масштаби та тривалість функціонування цих авторитарних практик формуються тим, якого саме формату економічного контролю вдалося досягти місцевій верхівці (Sidel, 2014, с. 177). Можливості для утримання такого монопольного становища залежать не лише від наявних локальних ресурсів, а й від здатності правителів залучати сприяння, інвестиції та політичний захист від органів влади вищого (національного) рівня. (Sidel, 2014, с. 178). Крім того, стабільність режиму перед лицем криз прямо пропорційна тому, наскільки надійно захищені здобуті елітою права власності. Натомість, якщо незалежні ринкові сили або загальнодержавні інституції стають на заваді накопиченню такої монопольної чи олігопольної влади над місцевою економікою, перспективи для тривалого існування субнаціонального режиму з авторитарними рисами виявляються фактично заблокованими (Sidel, 2014, с. 165).

Використання економічних важелів для пригнічення конкуренції та покарання опонентів фактично свідчить про своєрідний «контроль кордонів» (boundary control) в економічному вимірі. У політичній же площині ця концепція була розроблена в межах субнаціональних студій Е. Гібсоном (2013, с. 148-149). Дослідник зазначає, що визначальним механізмом утримання влади є стратегія «контролю кордонів», яка полягає у боротьбі між чинною владою та опозицією за масштаби політичного конфлікту. Авторитарні місцеві лідери перемагають тоді, коли їм вдається локалізувати конфлікт, відрізавши опозицію від доступу до зовнішніх союзників та ресурсів. Відповідно, демократизація на субнаціональному рівні стає можливою насамперед

унаслідок «націоналізації» місцевого конфлікту, коли в нього втручаються зовнішні гравці.

Реалізація такого контролю в багаторівневих територіальних системах відбувається у трьох сферах: субнаціональній, національній та через інституційні зв'язки між ними. Для цього застосовуються три основні стратегії: звуження, локалізація влади (*parochialization of power*), націоналізація впливу та монополізація національно-субнаціональних зв'язків (Gibson, 2005, с. 108-109). Так, стратегія націоналізації впливу передбачає вихід субнаціонального режиму із авторитарними рисами на загальнодержавний рівень, де він використовує свою локальну гегемонію – передусім різноманітні доступні йому ресурси, зокрема місцеву лояльну партію – як інструмент лобіювання або навіть тиску на національному рівні. Для очільників такого режиму це може слугувати своєрідним «трампліном» для подальшої кар'єри. Втім, ця стратегія має подвійний ефект, оскільки інтеграція в національну політику втягує лідера в конфлікти вищого рівня, роблячи його вразливим до атак із центру.

Зі свого боку, монополізація зв'язків означає встановлення контролю над зв'язками – з'єднувальними елементами між рівнями влади, що можуть мати як матеріальний (інституції), так і нематеріальний характер (відносини, комунікаційні потоки). Такі зв'язки охоплюють, зокрема, інституції регулювання міжрівневих відносин, механізми нагляду та представництва інтересів субнаціональних одиниць у центрі, адже в територіальній політиці той, хто контролює канали зв'язку, контролює саму владу (Gibson, 2005, с. 110-112).

Однак найбільш релевантною для фокусу нашого дослідження є перша стратегія – звуження, локалізація влади, яка безпосередньо стосується механізмів політичного контролю на підвідомчій території. Її мета полягає в максимізації гегемонії чинної влади над усією субнаціональною територіальною системою, що охоплює місцеву виконавчу та представницьку

владу, суди, муніципалітети нижчого рівня (якщо говорити про суб'єкти федерацій), а також партійні організації. При цьому місцеві лідери стикаються з парадоксальним завданням: вони змушені здійснювати авторитарний контроль над територією, водночас інституційно пов'язуючи її з національною демократичною системою. За таких умов найважливішим інституційним проявом провінційного авторитаризму стає формування субнаціональної гегемоністської партії (або ж гнучкого картелю місцевих еліт), яка підпорядковує собі місцеві інституції та забезпечує легітимацію режиму (Gibson, 2005, с. 109-110).

З огляду на це, як наголошує Е. Гібсон (2024), субнаціональний режим із авторитарними рисами у демократичній державі функціонує за логікою конкурентного авторитаризму. Оскільки такі режими вбудовані у ширший національний демократичний контекст (що корелює з наведеними раніше тезами К. Гервасоні), вони не можуть просто ліквідувати демократичні інститути. Натомість авторитарні практики реалізуються через систематичні легальні чи нелегальні маніпуляції представницькими органами (радами, партіями), через що конкурентний процес виявляється системно викривленим на користь чинної влади. Місцеві режими змушені зберігати «республіканський» фасад, адже цього вимагають як формальні юридичні обмеження, так і функціональна необхідність: системна взаємодія між субнаціональною та національною політичними системами видається малоімовірною, якщо взагалі можливою без спільних представницьких інституцій.

Саме ця особливість субнаціональних режимів – здатність приховувати монополізацію влади за фасадом формально наявних представницьких інституцій – актуалізує потребу в об'єктивній метриці дослідження їхньої демократичності. Якщо вибори регулярно проводяться, але їхні умови системно спотворені, формальна наявність опозиції не є свідченням демократії. У цьому контексті концептуальним та методологічним орієнтиром слугує мінімалістський підхід А. Пшеворскі. Дослідник визначає демократію

як режим, у якому правителі обираються шляхом конкурентних виборів, а справжня змагальність існує лише тоді, коли опозиція має реальні шанси на перемогу. Слідуючи максимі про те, що демократія – це система, в якій партії програють вибори, А. Пшеворські наголошує: ключовим емпіричним доказом наявності політичної змагальності є факт альтернації, тобто передачі влади опозиції (Przeworski та ін., 2000, с. 15-16).

Отже, підбиваючи проміжні підсумки, електорально-інституційний вимір субнаціонального режиму розкривається через політичну гегемонію місцевих лідерів, яка охоплює контроль, зокрема, над місцевою представницькою, виконавчою, та – в залежності від контексту – судовою владою, що надають ресурси для відтворення відповідного режиму. Наслідки такої гегемонії мають цілком конкретний емпіричний вияв: це тривалі періоди безперервного правління однієї політичної сили чи лідера, аномально високі відсотки голосів за чинну владу, відсутність реальної політичної ротації, домінування виконавчої гілки над місцевою радою.

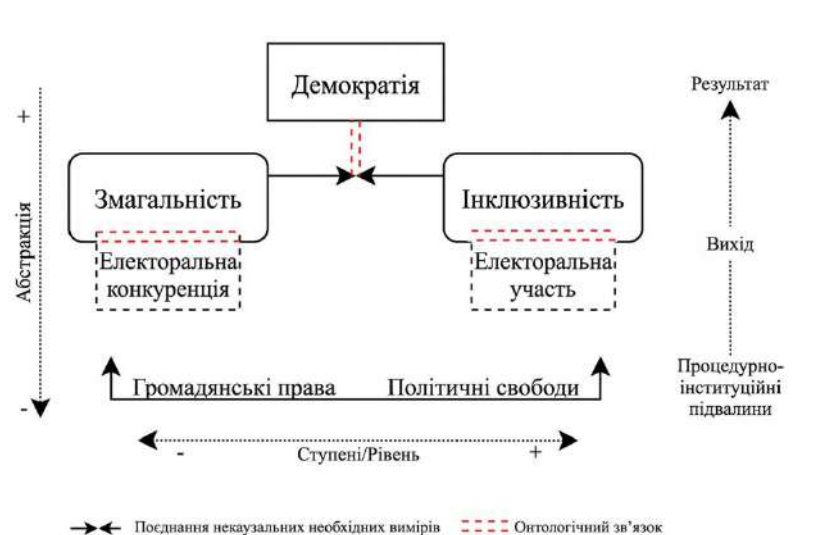
Фіксуючи ці явища, ми фактично вимірюємо рівень електоральної демократії, що дає змогу оцінити характер та тип субнаціонального режиму (чи є він демократичним, гібридним або навіть авторитарним) на рівні окремих територіальних одиниць за допомогою індексів та індикаторів, конфігурація яких варіюється залежно від дослідження.

Методологічні підходи до вимірювання цієї складової варіюються від мінімалістських до максимально розширених. До першої групи можна віднести підхід К. Бір та Н. Мітчелла (2004), які оцінюють демократію суто через показники участі (явку виборців, поділену на загальну чисельність населення) та змагальності (відрив партії-переможця). Більш комплексними в межах інституційно-електорального фокусу є концептуалізації А. Гіроуді (2015) та К. Гервасоні (2010). Узагальнюючи їхні метрики, можна зазначити, що вони аналізують ширший спектр індикаторів-ефектів: частоту ротації виконавчої влади, ефективну кількість партій у легіслатурі та на виборах

очільника, частку мандатів опозиції, а також здатність чинної влади контролювати свого наступника чи інституційно змінювати правила переобрання.

Ще ширшими є підходи, які виходять за межі електоральних процедур і додають змінну громадянських свобод. Наприклад, В. Ернандес (2000, as cited in Gervasoni, 2012) доповнює показники політичної змагальності даними про порушення прав людини на рівні субнаціональної одиниці. Схожої розширеної логіки дотримується проєкт V-Dem: їхні індикатори субнаціональної демократії базуються на партисипаторних, електоральних та ліберальних принципах, охоплюючи також обмеження влади та громадянські свободи (McMann, 2018, с. 21). Таке широке трактування є закономірним: в академічному дискурсі «демократія» зазвичай розуміється саме як «ліберальна демократія». Вона включає як електоральну складову (вільні та справедливі вибори), так і верховенство права, що захищає громадянські права та обмежує зловживання владою (Фукуяма, 2023).

Рис. 1.1. Концептуалізація субнаціональної демократії (автор. переклад із англ. за: Sandoval, 2023)

З огляду на це виникає питання про валідність використання виключно мінімалістського підходу демократії на субнаціональному рівні.

Концептуалізація Х. П. Сандоваля (2023, с. 719) доводить, що такий підхід є цілком обґрунтованим: змагальність та інклюзивність є фундаментом демократії, і якщо місцеві вибори не є конкурентними і демонструють низький рівень електоральної участі, це, ймовірно, пов'язано з тим, що права і свободи громадян у цій субнаціональній одиниці суттєво обмежуються.

Водночас така екстраполяція вимагає обережності та врахування специфіки країни. В українському контексті, наприклад, явка на місцевих виборах демонструє стабільну тенденцію до зниження: якщо у 2006 році вона становила 67,6%, то у 2015-му участь у голосуванні взяло менше половини виборців. Проте цей спад спричинений не стільки цілеспрямованими репресіями чи обмеженням виборчих прав з боку місцевих режимів, скільки комплексом інших факторів: апатією та зневірою громадян у дієвості місцевої влади, а також збройною агресією Росії, анексією територій і масштабним переміщенням населення.

Із вищезазначеного слідує не тільки те, що рівень електоральної участі завжди має інтерпретуватися крізь призму загальнонаціональних процесів, а й те, що загалом кількісні індекси та індикатори мають враховувати місцевий контекст при їх побудові, аналізі та інтерпретації.

1.2. Дослідження субнаціональної проблематики в українській політичній науці

Вітчизняна політична наука також має доробок у вивченні політичних процесів на місцевому рівні. Аналіз цих досліджень є необхідним не лише для 1)формування комплексного розуміння специфіки місцевої політики в Україні, але й 2)для виявлення наявних дослідницьких лакун. Це зі свого боку дозволить обґрунтувати потенціал та наукову новизну застосування рамки субнаціонального режиму (зокрема, його електорально-інституційного виміру) для приросту нових знань в українській науці.

Загалом, масив вітчизняних праць, присвячених субнаціональному рівню політичної організації, залишається порівняно невеликим і базується переважно на якісних методах аналізу із вкрапленнями аналізу кількісних даних. У цій літературі об'єктами дослідження традиційно виступають як області (що концептуалізується як «регіональний політичний режим»), так і міста (досліджувані крізь призму «міського режиму»).

Водночас, останнім часом намітилася тенденція до інтеграції кількісної методології. Показовими у цьому контексті є роботи В. Гнатюка (2019а, 2019б, 2021, 2025), сфокусовані на вимірюванні режимів на рівні областей, та С. Рішка (2025), які пропонують кількісний аналіз політичної динаміки безпосередньо на рівні міст. Зважаючи на це, дослідження в часовому вимірі можна поділити на умовні 2 етапи – до 2019 року та після. У часовому вимірі саме дослідження до В. Гнатюка становлять особливу цінність, оскільки предмет нашого дослідження – політичні режими на рівні обласних центрів – фактично інтегровані у дослідження відповідних регіональних політичних режимів.

Регіональний політичний режим відповідно до робіт українських дослідників постає як констеляція таких структурних елементів, як аналіз інституцій, електоральних результатів, взаємодії регіональних еліт із центром та бізнесом в діахронії. Співдія відповідних елементів формує владний контекст, представники якого, використовуючи доступні повноваження та ресурси, здійснюють владу (керують політичними процесами) на певній території. Також окремі дослідники концептуалізують регіональний політичний режим не лише як певну модель функціонування, спосіб врядування, особливості взаємодії еліт та інтенсивність соціальної мобільності, а й через рівень забезпечення прав і свобод (Бевз, 2017).

Потрібно зазначити, що субнаціональний режим завжди стосується чітко окресленої адміністративно-територіальної одиниці, наприклад, регіонів (*regione*) в Італії, але регіон в українському науковому дискурсі може не

обмежуватися чітко окресленою територією – областю. Ба більше, як зазначає М. Кармазіна (2017, с. 17), саме поняття «регіон» є відносним: у низці випадків він може збігатися не з областю, а з межами конкретного виборчого округу чи територією контролю місцевих бізнесменів.

Досліджуючи загальноукраїнські структурні передумови виникнення регіональних політичних режимів, В. Яремчук (2018) зазначає, що системні суспільні трансформації (демократизація та впровадження ринкових відносин) створили умови для політизації локальних відмінностей. Це перетворило звичайні адміністративні території на політичні регіони, а місцевих акторів – на автономну еліту, взаємодія із реалізації влади яких формується під впливом сукупності базових чинників: особливостей соціально-економічного розвитку, етнокультурної специфіки, географічного положення, а також системи політичних цінностей та норм, а також ширше – накопиченого символічного капіталу (Яремчук, 2018, с. 142). На рівні масової свідомості саме місцеві традиції та цінності громади часто перетворюються на матеріальну основу, що легітимізує існування відокремленої політиї (Кармазіна, 2017, с. 6).

Особливості формування та еволюції таких регіональних політичних режимів в Україні були об'єктом дослідження низки вітчизняних авторів: В. Яремчук (2018) досліджував відповідний режим на Львівщині, Н. Ротар (2016, 2017, 2018) – у Чернівецькій області, М. Горбатюк (2018) – на Вінниччині, А. Ясінська (2018) – на Харківщині, О. Зорич (2016) – на Полтавщині, а Т. Бевз (2017) – в Дніпропетровській області. Спільною рисою цих досліджень є їхня методологічна оптика: автори застосовують якісний ретроспективний аналіз та історико-описовий підхід (іноді з елементами аналізу електоральної статистики).

Важливим аспектом, який об'єднує дослідження регіональних політичних режимів на Харківщині, Вінниччині, Дніпропетровщині та Львівщині, є визнання обласних центрів – Харкова, Вінниці, Дніпра та Львова – потужними й до певної міри самостійними політичними акторами. Ознаки такої

самостійності простежуються і в Полтаві. З огляду на зазначене вище про індикатори-ефекти, п'ятиразове обрання А. Кукоби міським головою (1990-2006 рр.) свідчило про формування субнаціонального режиму з центром ухвалення рішень довкола інституції мерії (Зорич, 2016).

Зокрема, на прикладі Харківської області ілюструється яскрава конфліктна модель взаємодії: тоді як обласну державну адміністрацію (ОДА) очолював представник пропрезидентського табору А. Аваков, міська влада Харкова (в особі мера М. Добкіна та секретаря міськради Г. Кернеса), спираючись на підтримку аналогічної партійної більшості в обласній раді, представляла кардинально інший політичний вектор. У цій конфігурації місто перетворилося на своєрідний опозиційний «бастіон», який у тандемі з облрадою розгорнув відкриту політичну війну проти ОДА, що зрештою призвело до висловлення недовіри голові облдержадміністрації (Ясінська, 2017, с. 193-195).

Схожі тенденції до утвердження власної суб'єктності демонструє і кейс Вінниці: М. Горбатюк (2018, с. 78) зазначає, що міський голова Вінниці Д. Дворкіс, обіймаючи посаду дві каденції, перебував у стані перманентного конфлікту з трьома очільниками ОДА – М. Мельником, А. Матвієнком та М. Чумаком. Показово, що попри цей тривалий спротив регіональній вертикалі, згодом він сам був призначений головою відповідної облдержадміністрації.

Специфічну суб'єктність демонструє і кейс Дніпропетровська (нині Дніпро). Як зазначає Т. Бевз (2017, с. 86, 90), міська влада тут відзначалася значно вищою інституційною стабільністю: на відміну від очільників обласної державної адміністрації, які часто змінювалися, міські голови перебували на посадах тривалий час. Це зі свого боку сприяло кристалізації їхнього впливу та можливостей. Вже у 1990-х роках фіксувалося протистояння між лідером регіону П. Лазаренком та міським головою В. Пустовойтенком. Надалі місто продовжувало утверджувати свою політичну вагу, балансуючи між інтересами потужних фінансово-промислових груп. Зокрема, наступні міські голови (М.

Швець та І. Куліченко, який керував містом із 2000 по 2014 р.) здебільшого уникали жорсткої партійної прив'язки на початкових етапах, успішно маневруючи між інтересами різних олігархічних кланів та зберігаючи власну політичну суб'єктність. Доказом такої інституційної самостійності, за висновками Т. Бевз (2017, с. 94), слугує те, що протягом першого десятиліття XXI століття для Дніпропетровщини були цілком типовими розбіжності в позиціях між міськими й обласними політичними силами та представницькими органами влади.

Не менш виразну модель політичної автономії демонструє Львів, який від початку 1990-х років був визначальним центром для всієї області завдяки високій концентрації керуючих інституцій, засобів масової інформації та основних груп еліти (Яремчук, 2017, с. 121-122). Місто залишається таким центром і дотепер. З огляду на це, очільники місцевого самоврядування історично виступають одними з найголовніших акторів формування та функціонування регіонального політичного режиму (Яремчук, 2017, с. 122). Яскраво міська суб'єктність оприявнилася за каденцій А. Садового, політична стратегія якого еволюціонувала від відмежування від тодішньої «партії влади» під час місцевих виборів 2010 року до здобуття самостійної політичної ваги загальнонаціонального масштабу у 2014-2015 роках (Яремчук, 2017, с. 150, 158-159).

За каденцій А. Садового політична стратегія у 2014-2015 роках демонструвала перехід від стратегічного союзу з центром до відкритої політичної конкуренції. На початковому етапі центральна влада розглядала «команду» львівського мера як надійну точку опори в регіоні, сприяючи зростанню його капіталу в обмін на лояльність (Яремчук, 2017, с. 156-157). Проте прагнення зберегти самостійність зумовило послідовне дистанціювання А. Садового від Києва, що проявилось у відмові від пропозицій обійняти урядові посади заради збереження власної політичної автономії (Яремчук, 2017, с. 158).

Остаточне перетворення субнаціонального режиму на рівні міста на суб'єкта загальнонаціонального масштабу відбулося після приходу партії «Самопоміч» до парламенту у жовтні 2014 року, що зробило очільника міста «некерованим» гравцем для центральної влади (Яремчук, 2017, с. 158-159).

У відповідь на це напередодні місцевих виборів 2015 року центральна влада застосувала проти нього механізми політичного та медійного тиску, зокрема ініціювала створення технологічної партії-антипода («Народний контроль») для розпорошення електорату чинного мера (Яремчук, 2017, с. 159-160). Після того як політична сила А. Садового не лише втримала домінуюче становище у міськраді, а в 2016 році вийшла з парламентської коаліції, протистояння по лінії «Львів-Київ» перейшло у фазу відкритої конфронтації: центр цілеспрямовано використав інфраструктурну кризу для системної дискредитації; міський голова звинуватив Київ у намірах заблокувати дії місцевого самоврядування (Яремчук, 2017, с. 162-163).

Отже, відповідні міста могли виступати як відносно автономні центри опозиції, зокрема, відтворюючи конфліктну модель взаємодії. Це, своєю чергою, свідчить про те, що субнаціональні режими на рівні міст можуть володіти власним значним ресурсним потенціалом, виступаючи суб'єктами владного процесу, здатними конкурувати з Центром та обласною вертикаллю.

Переходячи безпосередньо до аналізу досліджень режимів на рівні міст, по-перше, можна відзначити, що кількість релевантних праць у цій площині є доволі обмеженою. Зокрема, Т. Бевз (2016a; 2016b) здійснила комплексний аналіз формування, специфіки та еволюції політичного режиму тодішнього Дніпропетровська, приділивши також окрему увагу місцевим виборам 2010 та 2015 років як механізму легітимації цього режиму. В. Яремчук (2016) у своєму дослідженні зосередився на міському політичному режимі Львова, проаналізувавши як внутрішні, так і зовнішні чинники його формування та трансформації. Зі свого боку А. Круглашов та А. Кучуран (2017) здійснили дослідницьку розвідку політичних арен міста Чернівці. Також обмежену

спробу розвідки структури влади та пошуку теоретично-методологічної ніші для її дослідження в українських містах здійснили В. Пащенко (2015) та С. Янішевський (2016). Таким чином, наявні напрацювання свідчать, знову-таки, про обмеженість системних досліджень у цій сфері.

Попри систематизацію М. Горбатьюком (2016) основних зарубіжних теоретико-методологічних підходів до вивчення політичних режимів на рівні міст – *елітистичної теорії (the Elitist Theory)*, *плюралістичної теорії (the Pluralist Theory)*, *теорії міських політичних режимів (Urban Regime Theory)* – роботи вищезазначених дослідників чітко не вписуються як із власне теоретичної, так і методологічної площини у відповідні теорії.

Зокрема, під міським політичним режимом в українському науковому дискурсі розуміється такий режим, «якому притаманна чітко виражена певна специфіка політичного життя (політичного клімату), що поєднує у собі способи і механізми формування та розподілу політичної влади, сукупність засобів, за допомогою яких правлячою місцевою соціальною групою (елітою) здійснюється політична і економічна влада на території міста» (В. Яремчук, 2016, с. 91). В той же час «оригінальний» термін міського політичного режиму (*Urban Regime*), запропонований К. Стоуном (1989, с. 6) визначається «як неформальні домовленості, за якими державні органи та приватні інтереси співпрацюють з метою прийняття та реалізації управлінських рішень»; ба більше, власне інституційна складова не ставиться в центр терміну «режим» – останній конотується саме через «неформальні домовленості, які супроводжують та доповнюють офіційну діяльність державних органів» (Stone, 1989, с. 3). Відповідно, управління містом реалізується через взаємодію офіційних міських структур і бізнес-середовища на основі цих неформальних угод; щоб розкрити «наповнення» конкретних міських режимів та склад їхніх учасників, К. Стоун оперує терміном «правлячої коаліції» (Янішевський, 2016, с. 102). Як зазначає сам К. Стоун: «Термін "правляча коаліція" є способом зробити поняття режиму конкретним. Він змушує нас зважати на той факт, що неформальні домовленості тримаються на основній групі ..., яка регулярно

об'єднується для ухвалення важливих рішень» (Stone, 1989, с. 5). У своїй основі функціонування таких муніципальних режимів спирається на чотири ключові елементи: порядок денний, що відображає комплекс наявних проблем; сформовану навколо нього правлячу коаліцію з представників публічного та приватного секторів; наявні в її членів ресурси для реалізації цілей; та схему співпраці, за якою розподіляються функції управління (Горбатюк, 2016, с. 42-43). Таким чином, також можемо спостерігати термінологічну неузгодженість між українськими та зарубіжними дослідниками.

У дослідженнях В. Яремчука та Т. Бевз, присвячених міському політичному режиму, не виділяється чіткої інституційно-електоральної прив'язки до конкретного міста – конкретної міської ради чи конкретних електоральних показників. Натомість автори, посилаючись на «реалії політичного життя в Україні» та «нормативно-правову базу», зазначають, що на формування та функціонування міського політичного режиму в обласних центрах справляють істотну роль такі інституції, як міська рада, обласна рада (які разом безпосередньо задіяні у здійсненні міського режиму) та навіть ОДА (В. Яремчук, 2016, с. 91-92). Таким чином, досліджуючи одне місто, ми можемо спостерігати, як відбувається аналіз цілого «регіону» через персоналії керівництва ОДА, міського голови та інших акторів, а також результати виборів до різних інституцій, що до того ж доповнюється пошуками відповідей на питання про основи формування та еволюцію режиму через економічно-історичну перспективу. Такий підхід демонструє еклектичність, що створює складнощі в систематизації знань.

Водночас на основі такого підходу В. Яремчук (2016, с. 106-107) робить висновки про те, що за роки незалежності у Львові сформувався самодостатній плюралістичний міський політичний режим. Електоральні результати в міській, обласній радах, а також склад їхніх керівних органів свідчать з одного боку, що впливові групи постійно конкурували за перерозподіл місцевих ресурсів і доходів, а з іншого – вони вибудовували тісну кооперацію між місцевим самоврядуванням та представниками бізнесу. Узагальнюючи

еволюцію цього міського режиму, дослідник зазначає, що вона залежала як від загальнонаціональних зрушень (політичних змін та децентралізації), так і від специфічних внутрішніх чинників. До останніх автор відносить неформальні, часто латентні практики взаємодії або конкуренції впливових акторів, суттєву вагу бізнес-середовища у житті громади, а також високий рівень політичної культури мешканців, що ґрунтується на сталих демократичних традиціях і традиціях локального активізму.

Т. Бевз (2016, с. 74), досліджуючи політичний режим тодішнього Дніпропетровська, доходить до конкретного висновку: визначальним чинником впливу та побудови стратегій місцевих акторів є не їхня формальна партійність, а насамперед зв'язки з великим бізнесом та прагнення втриматися при владі (або ж поєднання обох цих факторів). Крім цього, авторка робить ширші узагальнення щодо специфіки режимів в обласних центрах України, які є особливо релевантними в контексті нашого дослідження. Вона наголошує, що попри суттєві відмінності між містами, їм притаманні спільні тенденції. Перш за все, це багаторічна незмінність міських очільників, що вказує на вкрай низький рівень альтернативи еліт. По-друге, унікальність кожного міста диктується конфігурацією акторів – тобто тим, хто реально володіє ресурсами для політико-економічного управління (представники влади чи бізнесу). Крім того, готуючись до виборів, мери часто створюють власні політичні сили (перетворюючи лояльні громадські організації на партії), щоб гарантувати собі електоральну підтримку.

Спробу екстраполювати теорію міських режимів К. Стоуна на українські реалії, концептуально поглибивши її через підхід П. Петерсона про політичні арени, здійснили А. Круглашов та А. Кучуран (2017). На емпіричному прикладі локальної політичної кризи у Чернівцях 2011 року дослідники ілюструють складну конфігурацію та протиборство адміністративної, електоральної та бізнес-арен у міському просторі. Автори доводять, що в умовах цілеспрямованого тиску регіональної владної вертикалі та псевдополітичної структуризації місцевих бізнес-інтересів у міських радах може відбутися

агресивне витіснення електоральної арени адміністративною. Як наслідок, вплив легітимно обраного міського голови щодо вирішення ключових питань громади фактично блокується, а інститути місцевого самоврядування підпорядковуються вузькокорпоративним цілям домінуючої політико-адміністративної еліти. Таким чином, інколи можна спостерігати кейси нівелювання фігури міського голови в структурі політичного режиму в місті.

Значний крок вперед у вивченні субнаціональної проблематики (кількісної спрямованості) на рівні міст був зроблений С. Рішком (2025), який дослідив та порівняв політичні режими в Києві, Львові, Харкові та Одесі. В межах дослідження автор на основі синтезу теорії субнаціональних режимів та концептів К. Стоуна – міського режиму/міського політичного порядку – виводить новий концепт – «локального політичного режиму», який стосується винятково режимів на рівні міст.

С. Рішко (2025, с. 55-56) визначає *локальний політичний режим* як «сукупність стійких інституційних і поведінкових особливостей, які задають "правила гри" і стратегію розвитку компактно обмеженої у просторі території зі значною густотою населення, представницькими політичними інститутами базового рівня (органи місцевого самоврядування – ОМС), значною економічною активністю і ресурсами у процесі взаємодії між акторами, а також інститутами цього простору в трикутнику "влада – бізнес – громадянське суспільство"».

Методологія дослідження відповідних міст фактично побудована на основі цього трикутника, тому складається із 3 відповідних складових – політичної, економічної та суспільної, індикатори яких об'єднуються в зведений індекс демократичності локального політичного режиму. Дослідник спробував знайти баланс між підходами – мінімалістським (в рамках якого написана наша робота), який достатній для визначення типу режиму, та максималістським, який дає максимально можливе уявлення про режим (Рішко, 2025, с. 69).

Зведений індекс будується в межах об'єктивної парадигми і складається з 20 індикаторів, рівномірно розподілених на математичні (розрахункові) та логічні (інтервальні) (Рішко, 2025, с. 70-71). Особливу вагу для нашого дослідження має саме політична складова, яка фактично домінує у зведеному індексі (12 індикаторів), й слугує до певної міри методологічним орієнтиром для нашої роботи. Це зумовлено тим, що відповідні індикатори переважно сконструйовані на основі теорії субнаціональних режимів (за винятком кількох показників, які спираються на концепцію «міських режимів»), але адаптовані до специфіки українських міст. Політичний блок показників генерує оцінки щодо шести ключових параметрів локальної політики, які деталізуються через відповідні індикатори: 1) рівень політичної участі (Індикатор 1: рівень явки на місцевих виборах); 2) рівень пропорційності виборчої системи (Індикатор 5: рівень пропорційності за результатами виборів до міськради); 3) інституційна сила міського голови (Індикатори 2, 3, 4: рівень підтримки в першому турі, кількість турів для обрання та термін повноважень); 4) змагальність, волатильність та фракціоналізація у міськраді (Індикатори 6, 7, 8, 9: рівень волатильності фракцій, індекс ефективної кількості партій, рівень представництва фракції мера та загальна конфігурація фракцій); 5) специфіка локальної партійної системи (Індикатор 10: наявність «регіональних» політичних партій); 6) характер взаємодії місцевої влади з політичним центром та сила повноважень ОДА (Індикатори 11, 12: рівень конфліктності мера з головою ОДА чи Президентом та сила повноважень голови місцевої ОДА) (Рішко, 2025, с. 70, 267-269). Економічна та суспільна складові (по 4 індикатори кожна) доповнюють цей аналіз, оцінюючи бюджетну спроможність, вплив великого капіталу на місцеву економіку, рівень сприйняття корупції, а також стан локальних ЗМІ, громадянського активізму та протестного потенціалу (Рішко, 2025, с. 70). Кожен із 20 індикаторів оцінюється від 0 до 5 балів. Додавання суми індикаторів формує зведений індекс із максимально можливою оцінкою у 100 балів. У підсумку отримана сума дозволяє типологізувати локальні режими, розподіляючи їх на п'ять

категорій: від абсолютно автократичного (0-20 балів) до абсолютно демократичного (80-100 балів) (Рішко, 2025, с. 71).

Важливою методологічною особливістю дослідження є хронологічний поділ. Через відсутність повного масиву даних та суттєві зміни у виборчому законодавстві до місцевих рад (Рішко, 2025, с. 93), автор аналізує електоральні цикли 2006 та 2010 років (для Києва – 2008 року) за допомогою спрощеного індексу, що базується виключно на політичній складовій. Застосування цієї звуженої рамки виявилось евристично успішним, адже дозволило здійснити крос-темпоральне порівняння режимів до і після реформи децентралізації та зафіксувати їхню чутливість до загальнонаціонального контексту. (Рішко, 2025, с. 104-105). Зокрема, результати спрощеного індексу продемонстрували, що демократичні показники локальних режимів суттєво знизилися у 2010 році (відповідаючи тренду загальнонаціональної автократизації), проте міста відреагували на цей тиск асиметрично: тоді як в Одесі та Харкові індекси впали різко, Київ та особливо Львів продемонстрували значно вищу інституційну стійкість і зберегли свій демократичний потенціал (Рішко, 2025, с. 104-105).

Застосувавши вже повну методику для порівняння міст за результатами електоральних циклів 2015 та 2020 років, С. Рішко доходить до низки важливих висновків. Дослідник констатує, що рівень демократичності на локальному рівні характеризується вищою динамічністю порівняно із загальнодержавним режимом, проте наразі українські міські режими системно не демократизуються (Рішко, 2025, с. 162-163). Згідно з розрахунками, лише політичний режим Львова продемонстрував стабільність у межах категорії «демократичний локальний політичний режим» (60-80 б.) протягом обох аналізованих періодів. Натомість режими Києва, Одеси та Харкова були категоризовані як «гібридні» (40-60 б.) (Рішко, 2025, с. 157). Ці результати емпірично підтверджують важливу тезу субнаціональних студій: локальні політичні режими є автономними утвореннями, природа яких може суттєво

відрізнятися від параметрів загальнонаціонального політичного режиму (Рішко, 2025, с. 157).

Отже, проведений огляд вітчизняної літератури дозволяє зробити низку концептуальних висновків щодо стану вивчення субнаціональної політики в Україні, а також чітко окреслити дослідницькі лакуни, заповнення яких становить наукову новизну нашого дослідження.

По-перше, методологія вивчення як регіональних, так і локальних політичних режимів в Україні залишається переважно еkleктичною (за винятком робіт В. Гнатюка та С. Рішка відповідно). Більшість вітчизняних досліджень базується на якісних методах та історико-описовому підході. Українські науковці схильні розглядати місцеві режими крізь призму унікальності кожного окремого кейсу (специфіки місцевих еліт чи бізнес-груп). При цьому, хоча автори часто посиляються на інституційно-електоральний вимір (аналізують вибори, мерів, ради), вони роблять це несистематично, без єдиної уніфікованої рамки, що суттєво ускладнює порівняльний аналіз та систематизацію знань.

По-друге, у вітчизняному дискурсі спостерігається гострий дефіцит кількісних робіт, присвячених вимірюванню міських політичних режимів. Значним кроком у цьому напрямі стала згадана методологія С. Рішка (2025). Водночас його спроба поєднати мінімалістський та максималістський підходи призвела до створення складної 20-індикаторної моделі, що охоплює політичну, економічну та суспільну сфери. Така розширена конфігурація індексу є важко інтегрованою та складною для масштабування на велику кількість кейсів (вибірку з декількох десятків міст) через проблему збору уніфікованих даних. Це актуалізує потребу в застосуванні більш компактного, мінімалістського підходу на основі інституційно-електорального виміру субнаціонального режиму.

По-третє, проаналізований масив літератури доводить ключову для нашого дослідження тезу: українські обласні центри володіють власною, яскраво

вираженою політичною суб'єктністю та значним ресурсним потенціалом. Міста здатні формувати своєрідні моделі політичної поведінки, зокрема, конфронтацію із центром та ОДА. Як наслідок, політичний режим на рівні міста функціонує як стійке, автономне утворення, природа якого може відрізнятися від загальнонаціонального контексту.

Таким чином, наявність у міст високого рівня автономії, здатності до політичної «емансипації» та формування закритих владних конфігурацій дає вагомі підстави розглядати їх як повноцінні політії. Це відкриває можливість для екстраполяції теорії субнаціональних режимів, яка традиційно розроблялася для суб'єктів федерацій, безпосередньо на рівень українських міст.

1.3. Екстраполяція теорії субнаціональних політичних режимів на муніципальний рівень в Україні

Застосування теорії субнаціональних режимів, яка первинно розроблялася для аналізу штатів чи провінцій у федеративних державах, до муніципального рівня в унітарній Україні потребує концептуального обґрунтування. Головний аргумент на користь такої екстраполяції полягає у необхідності зміщення дослідницького фокусу з формально-юридичного територіального статусу одиниці на її фактичну політичну автономність та здатність генерувати внутрішньодержавну варіативність рівня демократії. Легітимність такого підходу підтверджується позицією дослідника субнаціональних студій Е. Гібсона (2005, с. 103), який прямо зазначає, що авторитарні субнаціональні режими можуть існувати на значно нижчих юрисдикційних рівнях, зокрема в містах та «сільських муніципалітетах».

Безперечно, український муніципальний контекст має суттєві формальні відмінності від класичних федеративних суб'єктів (наприклад, аргентинських провінцій). Українські міста не володіють власними конституціями та не формують власного виборчого законодавства у межах загальнонаціональної

правової рамки. Проте в емпіричному, практичному вимірі українські обласні центри значно більше нагадують «мініатюрні провінції», ніж самі навіть українські області в деяких аспектах. Це зумовлено тим, що на обласному рівні ключовим центром конструювання регіонального режиму, як слідувало із аналізу вище, виступає ОДА, очільник якої призначається політичним центром, що суттєво обмежує інституційну автономію регіону. Натомість у містах архітектура виконавчої влади здебільшого вибудовується навколо фігури міського голови. Відповідно до ч. 3 ст. 12 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997), легітимно обраний мер не лише очолює виконавчий комітет, а й головує на засіданнях міської ради. Інституційно така конфігурація наділяє міського голову повноваженнями, що в мініатюрі є співставними із впливом губернатора у федеративній державі. Із цього приводу, Ю. Максименко (2020, с. 149) зазначає, що «законодавцю варто було б ... урівноважити повноваження ... міських рад з повноваженнями ... міських голів». Ба більше, міський голова в частині кількості разів перебування при владі, яка не є законодавчо обмеженою, виявляється навіть сильнішим, ніж деякі губернатори провінцій у федеративних державах.

Здатність місцевих еліт конструювати закриті субнаціональні режими багато в чому залежить від їхньої спроможності щодо контролю над ключовими місцевими інституціями – законодавчою, виконавчою та судовою гілкою влади. Якщо перші дві гілки влади є відносно «доступними» (наприклад, через формування лояльної більшості в раді, зокрема, за допомогою персоналістських політичних проєктів та використання інституційних важелів: права мера призначати й звільняти керівників виконавчих органів та комунальних підприємств, а також здійснювати безпосереднє керівництво апаратом ради та її виконавчого комітету – ст. 42, п. 6, 7, 10 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997)), то судова гілка створює перешкоди. У федераціях, наприклад, в Аргентині губернатори часто мають легальні механізми впливу на формування судів. В унітарній Україні судова гілка влади є виключно загальнонаціональною, і мери міст не мають жодних формальних

повноважень щодо її формування. Проте, як свідчить практика, недосконалість правової системи та слабкість інститутів верховенства права дозволяють місцевим режимам компенсувати відсутність формального впливу неформальними корупційними зв'язками та круговою порукою.

Яскравим прикладом такої інтеграції судової влади в орбіту неформального впливу міського політичного режиму є справа заводу «Краян» щодо міського голови Одеси Г. Труханова. У цій справі мера та його спільників звинувачували у незаконному заволодінні 92,6 млн грн місцевого бюджету через придбання будівлі за завідомо завищеною ціною. Показовим є інституційний аспект: місцева інстанція (Малиновський районний суд м. Одеси) розглянула матеріали в безпрецедентному «турборежимі» за 8 місяців, ухваливши виправдувальний вирок усього за два місяці до старту роботи новоствореного Вищого антикорупційного суду (ЦПК, 2019). Коментуючи цей прецедент, у ЦПК (2019) зазначили, що виправдання в місцевому суді було очікуваною «прикрою незворотністю». Імпліцитно з цієї заяви слідує, що на рівні субнаціональної одиниці безперешкодно діяв механізм кругової поруки та корупційних зв'язків, який фактично гарантував імунітет місцевій верхівці, подолати який можливо лише через перенесення розгляду на загальнонаціональний рівень (до ВАКС).

Інший кейс ще більш унікальний – місцева еліта використовувала адміністративний тиск та лояльне керівництво суду для ізоляції незалежних суддів, що відмовляються інтегруватися в неформальні практики субнаціонального режиму. Показовим прикладом є справа щодо корупційного правопорушення міського голови Полтави О. Мамає. Після відмови судді закрити провадження за неправомірну вигоду та документування нею спроби підкупу, субнаціональний режим активізував доступні йому важелі примусу. Голова місцевого суду, діючи фактично в інтересах міського голови, ініціював системний тиск на суддю-викривачку через дисциплінарні стягнення та неодноразово скаржився на неї у Вищу раду правосуддя (Слідство.Інфо, 2020). Окрім інституційного тиску всередині самого суду, локальні еліти ініціювали

відкриття безпідставних проваджень проти судді через правоохоронні органи, а також використовували підконтрольні муніципальні служби для особистого тиску (Дудка, 2015; Лисогор, 2016).

Узагальнюючи вищенаведені аспекти, можна стверджувати, що українські обласні центри володіють спектром атрибутів, необхідних для їхньої концептуалізації як самостійних субнаціональних режимів. Передумовою для цього стала наявність інституційної автономії та власної ресурсної бази, яка суттєво зміцнилася внаслідок реформи фінансової децентралізації, що розпочалася в 2014 році. Розширення дохідної бази територіальних, зокрема міських, громад відбулося завдяки залученню додаткових фінансових надходжень. У результаті бюджети об'єднаних територіальних громад у середньому по країні зросли у 2-4 рази, а в окремих випадках було зафіксовано збільшення навіть від 5 до 10 разів (Жаліло, 2020, с. 20). І хоча показники фінансової спроможності міських громад об'єктивно різняться, принциповим залишається інше: обласний центр як адміністративно-територіальна одиниця акумулює достатній економічний потенціал. Управління багатомільйонними (в доларовому еквіваленті) місцевими бюджетами, комунальними підприємствами та активами громади створює необхідний матеріальний фундамент для конструювання та відтворення того чи іншого субнаціонального режиму в місті. Цей фундамент органічно доповнюється інформаційною складовою: зокрема, комунальні медіа можуть використовуватися міськими головами для свого безоплатного піару (Рух ЧЕСНО, 2026).

Відповідному конструюванню та відтворенню сприяє також загальнонаціональний контекст, а саме – гібридність політичного режиму в Україні відповідно до оцінок Freedom House (2015), незадовільні показники індексу сприйняття корупції від Transparency International (Слово і Діло, 2025) та верховенства права від World Justice Project (2015).

Зі свого боку практика функціонування українського муніципального рівня засвідчує доцільність застосування теорії субнаціональних режимів до аналізу відповідного рівня. Українські міста – обласні центри демонструють виразні тенденції до формування відносно автономних політичних порядків, у межах яких локальні еліти виявляються значно стійкішими, ніж загальнонаціональні владні конфігурації. Одним із маркерів такої стійкості є низький рівень персональної ротації міських голів: за результатами місцевих виборів 2020 року відповідна зміна відбулася лише у трьох підконтрольних містах – обласних центрах. Натомість простежується тенденція до інституціоналізації тривалого персоналістського домінування. Так, у 2020 році А. Садовий був переобраний міським головою Львова на четвертий термін поспіль, тоді як С. Надал у Тернополі, В. Кличко в Києві та Г. Труханов в Одесі розпочали свої треті каденції (ЦВК, 2020). Показовим є харківський кейс: Г. Кернес, який забезпечив собі перемогу в першому турі ще у 2015 році (65,8% голосів), був переобраний у 2020 році втретє. Важливо, що навіть після його смерті сформований субнаціональний режим не зазнав суттєвої дестабілізації, а влада перейшла до секретаря міськради та фактичного наступника І. Терехова. Це є прямим свідченням високого рівня інституціоналізації місцевого політичного порядку. Схожа ситуація спостерігається і у Вінниці, де з 2006 року місцеву владу безперервно контролює команда В. Гройсмана – С. Моргунова (останній з 2006 до 2015 року обіймав посаду секретаря міської ради, а з 2015 року і дотепер є міським головою).

Окрім персональної стабільності, у низці міст наявні ознаки довготривалої партійної домінації на рівні міських рад. Наприклад, ВО «Свобода» протягом 3-х скликань поспіль зберігає провідні позиції за кількістю мандатів в Івано-Франківській міській раді, тоді як партія «Батьківщина» залишалася однією з ключових політичних сил у Сумах (ЦВК, 2010; ЦВК, 2015; ЦВК, 2020). Показово, що сумський міський голова О. Лисенко тричі (у 2014, 2015 та 2020 рр.) здобував перемогу саме як представник цієї політичної сили. Такі

тенденції не обов'язково означають повне згортання конкуренції, однак чітко вказують на суттєву асиметричність електорального поля.

Додатковим аргументом на користь використання запропонованої теоретичної рамки є безпрецедентний рівень електоральної підтримки окремих чинних очільників міст, який подекуди наближається до показників деяких латиноамериканських провінцій. На місцевих виборах 2020 року О. Симчишин у Хмельницькому здобув 86,83% голосів, В. Атрошенко в Чернігові – 77,49%, а С. Надал у Тернополі – 74,59% (ЦВК, 2020). При цьому їхні політичні сили («Команда Симчишина», «Рідний дім» та ВО «Свобода» відповідно) отримали абсолютну чи відносну більшість мандатів у місцевих радах, що вказує на високий ступінь концентрації політичного впливу в межах окремих міст.

Одним із наслідків виборів 2020 р. стало вагоме зростання ролі місцевих партій. Яскравим прикладом цього стала поява у 2020 році т. зв. «партії мерів» – політичної сили «Пропозиція», від якої успішно переобиралися міські голови Дніпра (Б. Філатов), Житомира (С. Сухомлин), Миколаєва (О. Сенкевич) та Кропивницького (А. Райкович). Схожі за суттю партійні проєкти існували ще у 2015 році або раніше, зокрема, такі проєкти, як «Самопоміч» А. Садового та «Вінницька європейська стратегія» (нині «Українська стратегія Гройсмана»), здобули переконливу перемогу у Львові та Вінниці, відповідно. Подібну тенденцію закріпив і місцевий проєкт «Блок Кернеса – Успішний Харків», який у 2020 році отримав значне представництво в органах місцевого самоврядування не лише міста, а й усієї Харківської області (ЦВК, 2020).

Сукупність наведених тенденцій, а саме: тривала персональна стабільність керівництва, партійна домінація, надвисокі результати окремих чинних голів та інституціоналізація місцевих політичних проєктів, – дозволяє зробити наступний висновок: міста – обласні центри України вийшли за межі статусу звичайних адміністративних одиниць, перетворившись на самостійні політичні арени із власними режимними характеристиками.

Концентрація владних та фінансових важелів безпосередньо конвертується у здатність міських еліт виступати самостійними суб'єктами політичного процесу. Обласні центри можуть демонструвати спроможність вибудовувати власні, незалежні від центру моделі поведінки. Важливо, що ця суб'єктність генерує відчутну внутрішньодержавну політичну варіативність. Як продемонструвало дослідження С. Рішка (2025), локальні політичні режими в Україні мають відмінності в рівнях демократичності, що не завжди збігаються із загальнодержавним вектором.

Отже, обласні центри в Україні де-факто функціонують як повноцінні, інституційно та ресурсно спроможні одиниці (в контексті формування місцевих режимів). Наявність автономних локальних еліт, їхня здатність так чи інакше контролювати територіальні інституції та генерувати унікальні, відмінні від загальнонаціональних політичні практики робить екстраполяцію теорії субнаціональних режимів та її електорально-інституційного виміру на муніципальний рівень концептуально обґрунтованою та методологічно необхідною, передусім для вивчення режимних варіацій (іншими словами – рівня демократичності) на міському рівні в Україні.

Отже, аналіз теоретико-методологічних засад дозволяє концептуалізувати субнаціональний політичний режим як автономну систему владних відносин, що функціонує в межах ширшої загальнодержавної рамки. Як доводять Р. Даль та Г. О'Доннелл, загальнонаціональна демократизація не гарантує однорідності політичного простору, що створює передумови для режимної асиметрії та формування локальних недемократичних «анклавів» усередині демократичних держав. Здатність місцевих еліт утримувати монополію на владу, відповідно до підходів Е. Гібсона та Дж. Сайдела, ґрунтується на стратегіях «контролю кордонів», захопленні місцевих економічних ресурсів та пригніченні політичної конкуренції за умов формального збереження демократичного інституційного фасаду.

З огляду на приховану природу відповідних маніпуляцій, найбільш релевантним для їх виявлення є об'єктивний (електорально-інституційний) підхід. Спираючись на мінімалістське розуміння демократії як реальної можливості альтернації влади (А. Пшеворські), цей підхід дозволяє зафіксувати стан субнаціонального режиму через низку «індикаторів-ефектів» (К. Гервасоні): тривалість безперервного правління, рівень електоральної змагальності та ступінь домінування виконавчої влади над представницькою.

У вітчизняній політичній науці дослідження місцевих політичних процесів тривалий час обмежувалися якісними методами та регіональним (обласним) рівнем аналізу, залишаючи системні кількісні вимірювання поза основним фокусом. Водночас наявний емпіричний матеріал переконливо доводить, що українські обласні центри володіють атрибутами повноцінних політій. Інституційна архітектура з домінуючою роллю міського голови, фінансова спроможність, посилена децентралізацією, та мережа неформальних практик дозволяють місцевим елітам конструювати закриті, стійкі владні конфігурації. Усе це робить концептуально обґрунтованою та евристично необхідною екстраполяцію теорії субнаціональних режимів – первинно розробленої для вивчення суб'єктів федерацій – на муніципальний рівень унітарної України. Застосування кількісних інструментів для аналізу електорально-інституційного виміру дозволяє оцінити рівень демократичності субнаціональних режимів в обласних центрах, здійснити їхню типологізацію, а також відкриває шлях до подолання наявної дослідницької лакуни.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СУБНАЦІОНАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ НА РІВНІ ОБЛАСНИХ ЦЕНТРІВ

2.1. Об'єктивний (електорально-інституційний) підхід до вимірювання субнаціонального політичного режиму в містах – обласних центрах

Довівши можливість та доцільність екстраполяції теорії субнаціональних режимів на рівень обласних центрів України, ми переходимо до практичного виміру дослідження. Відповідно до загальної логіки дослідження, у цій роботі застосовується об'єктивний підхід (орієнтований виключно на електорально-інституційні показники), щоб дослідити *субнаціональні режими у 22 обласних центрах* (включно з Києвом, який має спеціальний статус, але за винятком тимчасово окупованих Луганська, Донецька та Сімферополя). *Хронологічні межі охоплюють два останні цикли місцевих виборів – 2015 та 2020 роки.* Такий дизайн дослідження дозволяє зафіксувати стан режимів у конкретний момент часу та простежити їхню динаміку, зокрема оцінити вплив процесів децентралізації на конфігурацію відповідних режимів у містах.

Оскільки застосування субнаціональної рамки та відповідного підходу до вивчення місцевих політичних процесів на рівні обласних центрів має фактично ознаки новизни для української політичної науки, ми спираємося на вже апробовані зарубіжні методології. Ключовими критеріями відбору стали валідність індексів, їхня корисність, а також, що не менш важливо, можливість їхньої змістовної адаптації до українського міського контексту. Для дослідження було обрано три інструменти: *Індекс субнаціональної демократії (SDI) К. Гервасоні (2018), Індекс субнаціональної електоральної демократії (ISED) Х. П. Сандовалю (2023) та Індекс субнаціональної демократії А. Гірауді (2015).* Індикатори цих індексів були концептуально адаптовані до вітчизняних реалій зі збереженням закладеної в них авторської

логіки, тоді як математична методологія їх обчислення, тобто приведення в єдиний індекс, залишилася незмінною.

Використання одразу трьох різних індексів є свідомою дослідницькою стратегією, спрямованою на підвищення валідності та надійності результатів. Ми застосовуємо *метод тріангуляції*, щоб нівелювати можливі похибки окремих метрик і спробувати дати достатньо точну оцінку субнаціональному режиму в кожному місті, а також визначити вектор його трансформації між 2015 та 2020 роками.

Оскільки обрані індекси використовують різні числові діапазони, для проведення коректної тріангуляції необхідно було розробити єдину типологію. Спираючись на викладене в першому розділі ми виокремлюємо *5 типів субнаціональних режимів*:

- **Електорально-гегемонічний режим.** Характеризується беззмінним перебуванням при владі однієї політичної групи або міського голови (повна відсутність ротації), надвисоким розривом між переможцем і найближчим конкурентом, а також фактичною монополізацією міської ради провладною силою, що зводить інституційну силу опозиції до мінімуму. Електоральна конкуренція є номінальною і не становить загрози для статус-кво. У цьому дослідженні ми надаємо перевагу терміну «електоральна гегемонія», а не класичному «авторитарний режим». Це зумовлено міркуваннями К. Гервасоні про те, що субнаціональні одиниці завжди вбудовані в загальнонаціональний (демократичний) контекст. Крім того, хоча представлена вище схема вказує на тісний зв'язок між політичною конкуренцією та дотриманням прав і свобод, фокус нашого кількісного інструментарію зосереджений суто на електорально-інституційних даних виборів. Оцінка стану політичних та громадянських прав, нехтування якими є характерним для авторитарних практик, виходить за межі нашого вимірювання і потребує додаткових досліджень.

- **Наближений до електорально-гегемонічного режиму.** Перехідний стан, у якому домінування чинної влади залишається вкрай міцним, але з'являються перші ознаки електоральної вразливості. Ротація керівництва, як правило, відсутня, проте рівень змагальності за посаду міського голови дещо зростає (зменшується конкурентний розрив), а в міській раді опозиція (тобто не «партія або коаліція влади») здобуває незначне представництво. Попри це, чинна еліта зберігає інституційний контроль над ухваленням ключових рішень.
- **Гібридний (перехідний) режим.** Режим, що є наслідком поєднання конкурентних та неконкурентних практик. Відповідні режими характеризуються частковим домінуванням провладної сили за збереження дієвих демократичних процедур. Електоральне поле є асиметричним: висока фрагментація та конкуренція в міській раді може співіснувати з електоральною недоторканністю чинного мера, або ж навпаки. Це зона найвищої інституційної невизначеності, де наявні змагальні вибори, проте ресурси в широкому трактуванні або персоналізована політика створюють суттєву перевагу для чинної влади, передусім міського голови.
- **Наближений до демократичного режиму.** Характеризується високим рівнем змагальності як у боротьбі за посаду міського голови (велика кількість ефективних кандидатів), так і на виборах до міської ради. Конкурентний розрив між лідерами перегонів є незначним, а політична влада є розпорошеною між кількома вагомими партіями. Проте для остаточного переходу до «чистої» демократії такому режиму може бракувати системної ротації осіб на посаді міського голови або ж стабільно високого рівня електоральної участі громадян.
- **Демократичний режим (або ж поліархічний за Р. Далем).** Характеризується регулярною електоральною ротацією влади та максимальною непередбачуваністю результатів виборів. Змагальність є найвищою за всіма індикаторами. Міська рада є політично

фрагментованою. Жодна з партій чи локальних елітних груп не має монополії на ухвалення рішень, що стимулює постійний пошук політичних компромісів.

Алгоритм застосування методу тріангуляції за правилом більшості передбачає *оцінку таких ступенів узгодженості результатів*:

- *Висока узгодженість (3/3)*: Усі три індекси відносять місто до одного типу субнаціонального режиму.
- *Помірна узгодженість (2/3)*: Застосовується «правило більшості». Якщо, наприклад, індекси А. Гірауді та Х. П. Сандовалю вказують на «Електорально-гегемонічний режим», а індекс К. Гервасоні – на «Гібридний режим», місто фінально типологізується як електоральна гегемонія за електоральний період, наприклад, 2020 рік.
- *Нульова узгодженість / Дивергентний кейс (0/3)*: Якщо всі три індекси показали різні типи режимів.

Кінцевим продуктом дослідження (Розділ 3) стане кількісне вимірювання субнаціональних режимів у досліджуваних містах за два електоральні цикли: спочатку на основі кожного окремого індексу, а потім – їхня тріангуляція для фінальної типологізації режимів у вказані періоди та аналізу їхньої динаміки. Основною джерельною базою для збору масиву даних є офіційна статистика ЦВК України. Як допоміжні джерела використовуються релевантні дані (зокрема щодо ТВК) із аналітичних центрів, загальнонаціональних та локальних медіа.

Ознайомитися із зібраними та опрацьованими даними щодо всіх індикаторів та індексів можна в цій [Google-таблиці](#) та в Додатку А відповідно.

2.2. Операціоналізація субнаціонального політичного режиму: адаптація індексів та створення уніфікованої матриці типологізації

Особливості адаптації індикаторів індексів та уніфікованої матриці типологізації субнаціональних режимів розкриваються у Таблицях 2.1-2.4.

Таблиця 2.1. Адаптація індексу субнаціональної демократії (SDI) К. Гервасоні (2018)

Оригінальний індикатор К. Гервасоні (2018)	Адаптований індикатор (українські міста – обласні центри)	Методологія обрахування (формула / шкала)
1. Змагальність виконавчої влади: Вимірює шанси опозиції перемогти партію губернатора. Це частка дійсних голосів, отриманих чинною партією чи коаліцією на виборах губернатора.	1. Змагальність за посаду міського голови: Частка голосів, отриманих чинним міським головою у першому турі виборів. Якщо він не бере участі, рахується результат фактичного наступника (зокр. 1-ий заступник, заступник мера; лояльний секретар ради). Якщо провладна команда не має кандидата, показник дорівнює 0.	Частка дійсних голосів від загальної їх кількості, переведена в десятковий дріб.
2. Законодавча змагальність: Частка голосів, отриманих партією або коаліцією губернатора на виборах до законодавчого органу.	2. Змагальність на виборах до міської ради: Частка голосів, яку здобула партія міського голови або партія із якою він афілійований на виборах до міської ради. Якщо міський голова самовисуванець – рахується партія, яка набрала найбільшу кількість голосів.	Частка дійсних голосів від загальної їх кількості, переведена в десятковий дріб.

3. Контроль за наступництвом: Здатність інкумбента зберігати посаду. Відображає рівень ротації влади.	3. Контроль за зміною міського голови: Визначає, чи відбулася реальна альтернація еліт за результатами виборчого циклу.	Шкала: 0 – опозиція виграла вибори; 1 – посаду обійняв 1) формально афілійований із міським головою 2) представник тієї ж партії, що і міський голова 3) або представник партії власне міського голови; 2 – чинний міський голова переобраний.
4. Контроль над легіслатурою: Частка місць у законодавчому органі, яку контролює партія чи коаліція чинного губернатора.	4. Контроль над міською радою: Частка мандатів у міській раді, які належать партії міського голови або афілійованої із ним партії. Якщо міський голова самовисуванець – рахується партія, яка набрала найбільшу кількість мандатів.	Частка мандатів відповідної партії від загальної кількості депутатів ради, переведена в десятковий дріб.
5. Обмеження строків (Term limits): Змога губернаторів реформувати конституційні обмеження на переобрання. Вказує на концентрацію влади в руках однієї особи.	5. Фактична монополізація влади (Адаптація Term limits): Оскільки в Україні немає правових лімітів на кількість каденцій, вимірюється фактичний термін безперервного перебування міського голови при владі.	Шкала: 0 – 1-й термін; 1 – 2-й термін; 2 – 3-й термін; 3 – 4 і більше терм. поспіль.

Таблиця 2.2. Адаптація індексу субнаціональної електоральної демократії (ISED) Х. П. Сандоваля (2023)

Оригінальний індикатор Х. П. Сандоваля (2023)	Адаптований індикатор (українські міста – обласні центри)	Методологія обрахування (формула / шкала)
1. Змагальність: Рівень конкуренції на губернаторських виборах у першому турі.	1. Змагальність за посаду міського голови: Рівень конкуренції та ступінь непередбачуваності виборів міського голови у першому турі.	$100 - X$, де X – відсоток голосів, які отримав переможець (або лідер) першого туру виборів міського голови.
2. Участь: Кількість дійсних бюлетенів у першому турі губернаторських виборів, поділена на загальну чисельність населення в провінції.	2. Електоральна участь (Явка): Рівень мобілізації та залученості виборців. <i>(Прим.: ділення на загальне населення замінено на явку через відсутність актуального перепису населення в Україні)</i>	Явка виборців у першому турі, переведена в десятковий дріб.

Таблиця 2.3. Адаптація індексу субнаціональної демократії А. Гірауді (2015)

Оригінальний індикатор А. Гірауді (2015)	Адаптований індикатор (українські міста – обласні центри)	Методологія обрахування (формула / шкала)
1. Ротація губернатора: Вимірює тривалість перебування губернатора на посаді.	1. Ротація міського голови: Визначає, чи не перетворилося врядування на беззмінне правління однієї особи. Оцінюється за переможцем. Терміном вважається будь-яке обрання (чергове чи позачергове) до наступного виборчого циклу.	1 , якщо міський голова при владі ≤ 2 термінів; 0 , якщо ≥ 3 термінів.
2. Партійна ротація: Тривалість перебування при владі однієї партії.	2. Ротація домінуючої партії. Домінуюча партія = партія мера (або афілійована з ним політсила) займає 1-ше місце за к-стю мандатів. Винятки: мер-самовисуванець (достатньо 1-го місця) або партія утримує лідерство ≥ 3 цикли поспіль (незалежно від парт. афіліації мера.). Парт. ребрендинг враховується.	1 , якщо відповідна партія при владі ≤ 2 термінів; 0 , якщо більше 2 термінів.

3. Ефективна кількість партій (ENP): Змагальність на губернаторських виборах.	3. Змагальність за посаду міського голови (за формулою ENP): Ефективна кількість кандидатів, що конкурують за крісло голови.	Індекс Лааксо і Таагепери (він же індекс ефективної кількості партій): $\frac{1}{\sum_{i=1}^n s_i^2}$ де s_i – частка голосів кожного кандидата.
4. Різниця перемоги (margin of victory): Відрив губернатора-переможця від найближчого конкурента.	4. Конкурентний розрив: Різниця у відсотках голосів між першим та другим місцями на виборах міського голови.	Формула: $1 - (v_1 - v_2)$ (частка першого мінус частка другого). Кінцеве число – десятковий дріб.
5. Ефективна кількість партій у легіслатурі (ENP): Рівень конкуренції (фракціоналізації) в легіслатурі.	5. Конкуренція в міській раді (ENP): Ефективна кількість партій, що отримали мандати.	Індекс Лааксо і Таагепери: $\frac{1}{\sum_{i=1}^n s_i^2}$ де s_i – частка мандатів кожної партії в раді.
6. Сила опозиції: Частка місць, яку контролює опозиція.	6. Інституційна сила опозиції: Частка мандатів у міській раді, яка не перебуває під прямим контролем владної команди міського голови.	100% – X%, де X – це відсоток мандатів, які належать партії міського голови або партії, афілійованої із ним. Якщо мер є самовисуванцем, X дорівнює відсотку мандатів лояльного секретаря ради; якщо ж секретар в опозиції, індикатор становить 1. Кінцеве число – десятковий дріб.

Зведення п'яти індикаторів у *єдиний Індекс субнаціональної демократії К. Гервасоні* здійснюється за допомогою факторного аналізу. Хоча концептуально виміри змагальності та концентрації влади розглядаються як незалежні, факторний аналіз застосовується для того, щоб емпірично перевірити їхню одновимірність. Алгоритм виявляє один головний фактор, який пояснює найбільшу частку дисперсії всіх показників. Значення індексу для кожного міста визначається як оцінка цього першого фактора. При цьому вага кожного з п'яти індикаторів в остаточному індексі не є штучно заданою (наприклад, по 20%), а розраховується автоматично: вона прямо пропорційна силі кореляції конкретного індикатора з виявленим головним фактором (що більше показник впливає, то більша його вага). Отримані значення інвертуються (змінюються знаки), щоб вищі додатні бали відповідали демократичному режиму.

Індекс субнаціональної електоральної демократії (ISED) Х. П. Сандовала вираховується наступним чином:

$$ISED = \text{Змагальність} \times \text{Участь}$$

Високі значення індексу відповідають демократичному режиму в субнаціональній одиниці. Високий індекс можливий лише за умови високої конкуренції та залученості громадян.

Індекс субнаціональної демократії А. Гірауді вираховується за допомогою арифметичного додавання, усереднення та множення індикаторів. Розрахунок відбувається у два послідовні етапи.

Етап 1. Обчислення вторинних вимірів. Спочатку шість базових адаптованих індикаторів попарно об'єднуються у три концептуальні виміри. Оскільки показники всередині одного виміру мають однакову вагу та є взаємозамінними, вони усереднюються (діляться на два):

- Вимір «Зміна влади»: Формула: $(\text{Ротація міського голови} + \text{Ротація домінуючої партії}) / 2$

- Вимір «Виконавча конкуренція»: Формула: $(\text{Змагальність за посаду міського голови за індексом ENP} + \text{Конкурентний розрив}) / 2$
- Вимір «Легіслатурна конкуренція»: Формула: $(\text{Конкуренція в міській раді за індексом ENP} + \text{Інституційна сила опозиції в міській раді}) / 2$

Етап 2. Виведення фінального індексу. На другому етапі отримані значення трьох вимірів агрегуються в єдиний показник.

Індекс субнаціональної демократії = Зміна влади + (Виконавча конкуренція × Легіслатурна конкуренція). Високий підсумковий бал відповідає субнаціональному демократичному режиму.

У межах цього дослідження, для об'єднання різних математичних шкал розрахованих індексів у єдину типологію та забезпечення можливості їхньої коректної тріангуляції, розроблено уніфіковану матрицю субнаціональних політичних режимів. Логіка її побудови ґрунтується на тому, що фінальні результати кожного індексу не є абсолютно універсальними (наприклад, критерії демократичності субнаціонального режиму в Аргентині чи країнах Західної Європи можуть суттєво відрізнятися від українських реалій). Відтак, ми виходимо з припущення про існування внутрішньої «норми» власне для українського місцевого контексту.

Для цього масив отриманих балів за всіма містами в обох електоральних циклах розглядається як єдина сукупність. Центром розподілу виступає середнє арифметичне значення (*mean*), а критерієм класифікації - відхилення від цього центру, виражене у кроках стандартного відхилення (*SD*).

Для індексів К. Гervasоні та А. Гірауді застосовано стандартний симетричний крок відхилень для виокремлення п'яти типів режимів. Натомість для індексу Х. П. Сандовалія – з огляду на його двокомпонентну структуру, де електоральна явка відіграє критичну роль – зовнішні межі стандартних відхилень було симетрично розширено. Це дозволило компенсувати аномальне падіння рівня участі виборців під час пандемії COVID-19 на місцевих виборах 2020 року (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4. Уніфікована матриця типологізації субнаціональних режимів.

Назва індексу	Електорально-гегемонічний режим	Наближений до електорально-гегемонічного режиму	Гібридний режим	Наближений до демократичного режиму	Демократичний режим
Адаптований індекс А. Гірауді	Менше (Mean – 1.0 SD)	Від (Mean – 1.0 SD) до (Mean – 0.5 SD)	Від (Mean – 0.5 SD) до (Mean + 0.5 SD)	Від (Mean + 0.5 SD) до (Mean + 1.0 SD)	Більше (Mean + 1.0 SD)
Адаптований індекс К. ГERVасоні	Менше (Mean – 1.0 SD)	Від (Mean – 1.0 SD) до (Mean – 0.5 SD)	Від (Mean – 0.5 SD) до (Mean + 0.5 SD)	Від (Mean + 0.5 SD) до (Mean + 1.0 SD)	Більше (Mean + 1.0 SD)
Адаптований індекс Х. П. Сандовалє	Менше (Mean – 1.5 SD)	Від (Mean – 1.5 SD) до (Mean – 0.5 SD)	Від (Mean – 0.5 SD) до (Mean + 0.5 SD)	Від (Mean + 0.5 SD) до (Mean + 1.5 SD)	Більше (Mean + 1.5 SD)

Отже, в цьому розділі було сформовано комплексну методологічну рамку для кількісного вимірювання субнаціональних режимів в обласних центрах України. Ми адаптували три зарубіжні апробовані індекси (К. Гервасоні, Х. П. Сандовалья, А. Гірауді) до специфіки вітчизняного місцевого самоврядування. Для зведення різних математичних шкал до спільного знаменника розроблено уніфіковану матрицю типологізації, яка концептуалізує 5 типів субнаціонального режиму: електорально-гегемонічний, наближений до електорально-гегемонічного, гібридний, наближений до демократичного та демократичний. Запроваджений метод тріангуляції за правилом більшості дозволить нівелювати похибки окремих метрик і забезпечить достатню валідність результатів. Тож розроблений кількісний інструментарій повністю готовий до практичного застосування на масиві електоральних даних 2015 та 2020 рр.. Типологізація субнаціональних режимів на їхній основі стане предметом аналізу в наступному розділі дослідження.

РОЗДІЛ 3. КІЛЬКІСНИЙ АНАЛІЗ СУБНАЦІОНАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕЖИМІВ НА РІВНІ ОБЛАСНИХ ЦЕНТРІВ (2015- 2020рр.)

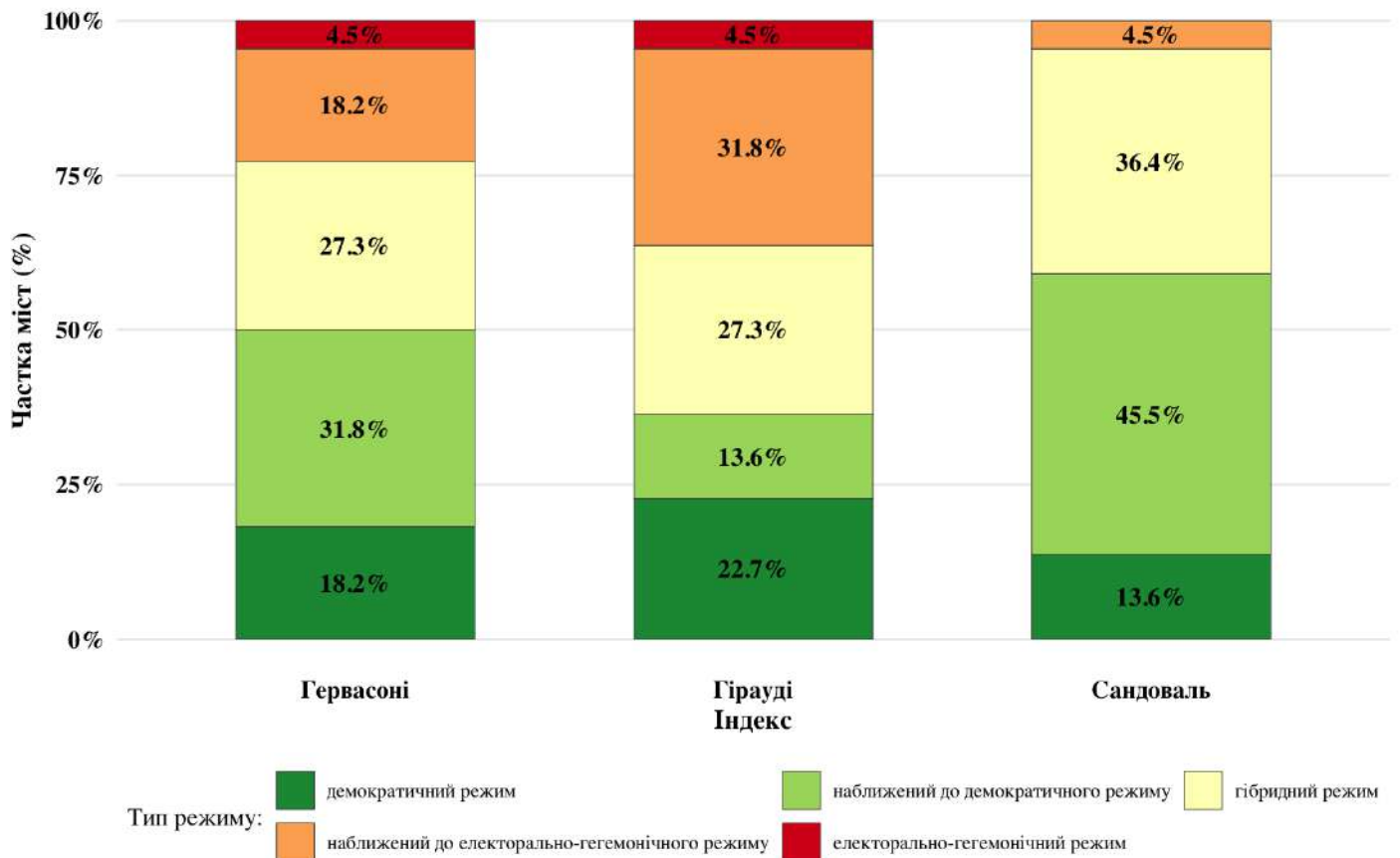
3.1. Вимірювання та оцінка динаміки субнаціональних політичних режимів за адаптованими індексами К. Гервасоні, Х. П. Сандоваля та А. Гірауді

Аналіз субнаціональних режимів варто розпочати з оцінки розподілу типів субнаціональних політичних режимів відповідно до кожного індексу за період 2015-2020 рр., що дозволяє зробити первинні (базові) висновки як про конкретне, зафіксоване в часі електоральне поле, так і про загальну конфігурацію режимів.

Детально ознайомитися з неокругленими числовими показниками кожного міста відповідно до кожного з індексів та типу субнаціонального режиму можна в Додатку А. Дані в тексті та на рисунках округлено.

Загальна конфігурація режимів, як впливає з Рис. 3.1., демонструвала помірний рівень інституційної відкритості та змагальності. Загальною тенденцією для всіх трьох індексів є те, що значний сумарний відсоток у розподілі (як безпосередньо, так і відносно періоду 2020 року) займають саме демократичні («зелена» зона) та наближені до демократичних («салатова» зона) режими. Відповідно до індексу К. Гервасоні цей показник становить 50%, за індексом Х. П. Сандоваля – 59.1%, тоді як за індексом А. Гірауді ці значення становлять трохи більше третини – 36.3% (при тому, що 59.1% складають гібридні («жовта» зона) та наближені до електорально-гегемонічних («помаранчева» зона) режими). Фактично можна стверджувати, що субнаціональні режими на рівні обласних центрів у цей період перебували у стані формування нових балансів сил, зокрема у зв'язку з наслідками подій на Майдані у 2014 році.

Рис. 3.1. Порівняльний розподіл типів субнаціональних політичних режимів за окремими індексами (2015 р.)

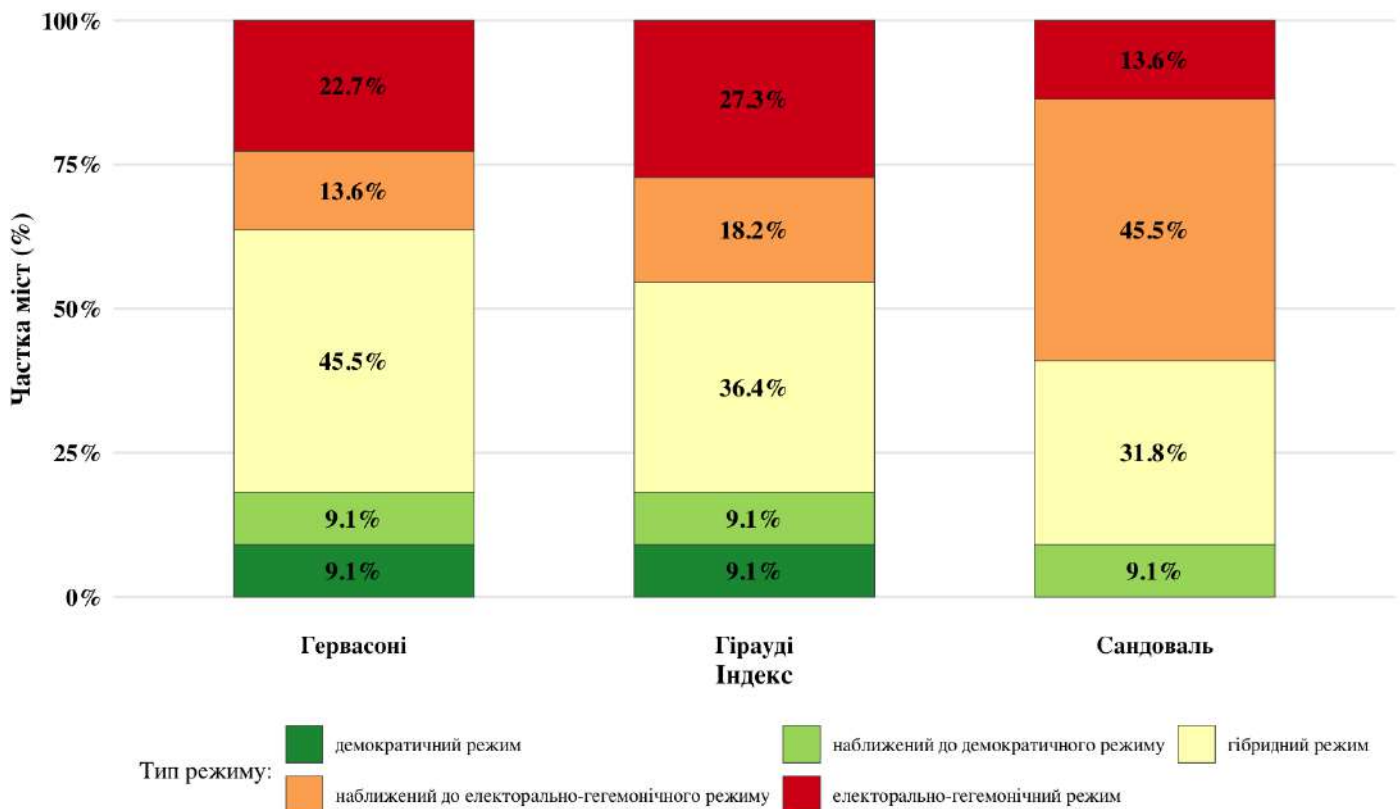

Водночас індекси К. Гервасоні та А. Гірауді зафіксували лише один електорально-гегемонічний режим, а саме в Харкові, який за індексом К. Гервасоні отримав бал -1.56, а за індексом А. Гірауді – 2.04 (для порівняння: у Черкасах субнаціональний режим за останнім індексом був закодований як демократичний і становив 21.40). Такий результат був забезпечений абсолютним домінуванням Г. Кернеса на місцевих виборах 2015 року та здобутою за мандатами абсолютною більшістю його власного партійного проєкту «Відродження».

Комплексні індекси К. Гервасоні та А. Гірауді, завдяки розширеним індикаторам визначення конкуренції (ротації) міського голови, а також конкуренції в міській легіслатурі, показали, що за результатами виборчої кампанії 2015 року в таких містах, як Львів, Одеса, Суми та Тернопіль, субнаціональні режими були наближені до електорально-гегемонічних.

Вінниця лише за індексом А. Гірауді була наближеною до електорально-гегемонічної, тоді як за іншими індексами залишалася гібридною. Містами, які водночас хоча б за двома індексами продемонстрували демократичний режим, стали Полтава, Ужгород та Кропивницький. Вони відзначалися високою середньою явкою (48.1%) та висококонкурентними значеннями індексів: зокрема, середній показник ENP кандидатів на посаду міського голови становив 7.12 ефективних кандидатів.

Рис. 3.2. Порівняльний розподіл типів субнаціональних політичних режимів за окремими індексами (2020 р.)

Результати електорального циклу 2020 року (Рис. 3.2) кількісно фіксують зміну субнаціональних режимів у бік звуження конкуренції після двох чергових постмайданівських виборів та повноцінного втілення реформи фінансової децентралізації. Аналіз стовпчикових діаграм демонструє синхронне для всіх трьох індикаторів розширення електорально-гегемонічних

(«червона» зона) режимів та звуження наближених до демократичних і демократичних («зелено-салатових») зон. Про зниження конкуренції свідчить і збільшення частки гібридних режимів за індексами К. Гервасоні та А. Гірауді за період 2015-2020 років: із 27.3% до 45.5% та із 27.3% до 36.4% відповідно, тоді як частка наближених до електорально-гегемонічного режиму за індексом Х. П. Сандовалія зросла з 4.5% до 45.5%.

Електорально-гегемонічний режим (за результатами хоча б двох індексів) склався у таких містах, як Вінниця, Івано-Франківськ, Тернопіль, Хмельницький та Чернігів. Це пов'язано передусім із мінімальним рівнем конкуренції як на посаду мера, так і до місцевої ради, а у випадку Тернополя – ще й із незмінністю міського голови з 2010 року. Зокрема, середній показник ENP кандидатів становив 1.60 ефективних кандидатів, а середній ENP у відповідних міських радах – 2.54. Для порівняння, у містах, де зафіксовано демократичні субнаціональні режими – у Рівному (за індексами К. Гервасоні та А. Гірауді), Херсоні (за індексом К. Гервасоні) та Ужгороді (за індексом А. Гірауді), середній ENP кандидатів становив 7.06, а середній ENP відповідних міських рад – 5.38.

Примітно, що за таких умов субнаціональний режим у м. Харків за результатами 2020 року став наближеним до електорально-гегемонічного, формально покращивши свої демократичні позиції: порівнюючи з 2015 роком, конкурентний розрив між переможцем (тобто Г. Кернесом) та другим місцем на виборах скоротився з 53.5% у 2015 році до 46.02% у 2020 році.²

Загалом дані розподілу режимів 2020 року вказують на те, що міжвиборчий період, позначений масштабною фінансовою децентралізацією, був використаний значною частиною місцевих еліт для посилення власних політичних позицій у субнаціональних одиницях.

Аналізуючи індивідуальну траєкторію міст-обласних центрів за кожним окремим індексом (Рис. 3.3-3.5) (візуалізація даних відбувається у форматі

² Дані пораховані та подаються у відсотках відповідно до представлених даних ЦВК (2015).

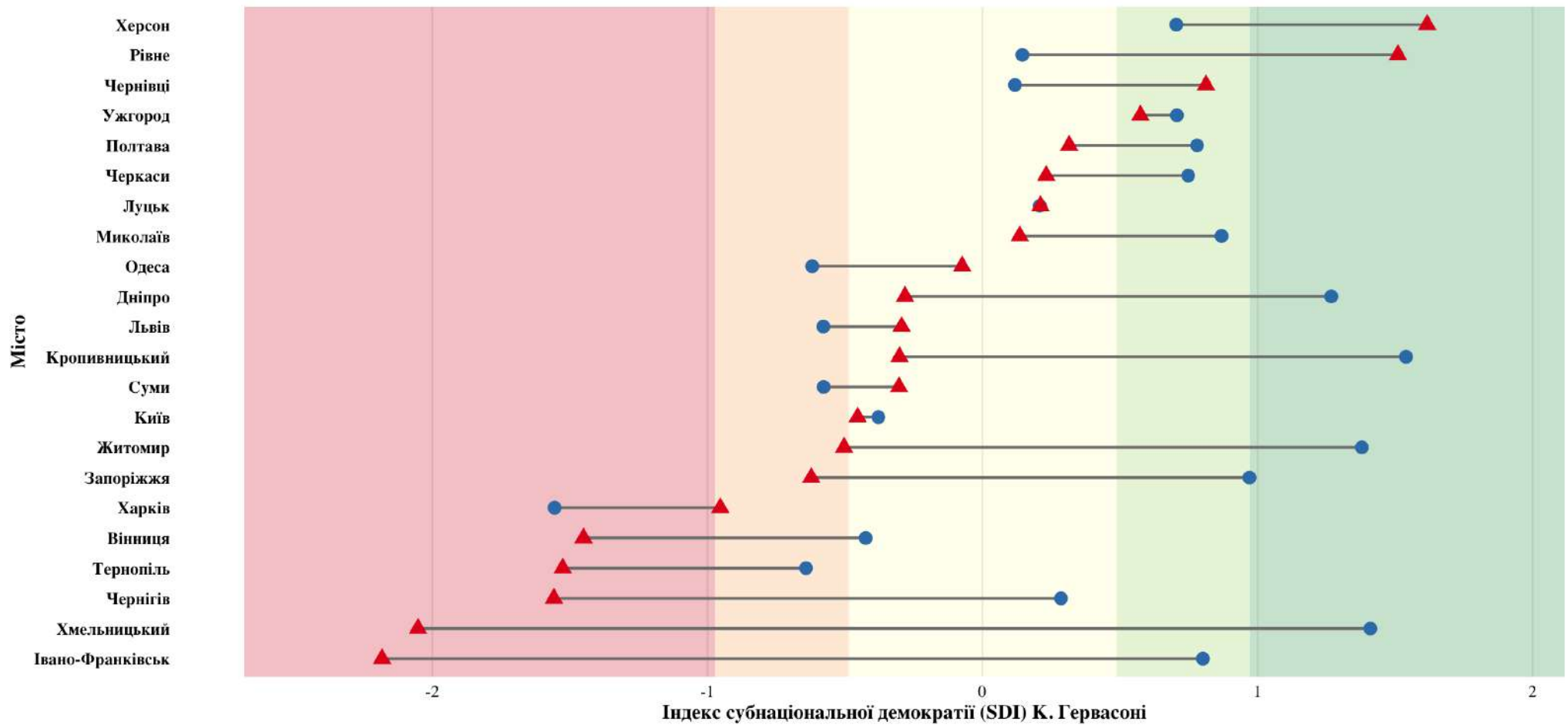
гантельних графіків (dumbbell plots), що дозволяє зафіксувати фінальний результат, оцінити довжину та вектор зсуву кожної субнаціональної одиниці між 2015 та 2020 роками), можна виділити дві загальні тенденції: 1) зменшення в абсолютній більшості субнаціональних одиниць рівня політичної конкуренції (тобто зниження балу демократичності); 2) структурна подібність груп міст, які набрали найвищі та найнижчі бали за кожним індексом за результатами 2020 року.

Детальний розгляд динаміки за Індексом субнаціональної демократії К. Гервасоні (SDI) (Рис. 3.3) засвідчує глибоку поляризацію політичного поля з чітко вираженим трендом до електоральної монополізації (зменшення рівня конкуренції). Найбільший регрес (зсув маркерів у лівий бік із потраплянням таким чином в електорально-гегемонічну зону) продемонстрували Івано-Франківськ (-2.18), Хмельницький (-2.05), Чернігів (-1.56), Тернопіль (-1.53) та Вінниця (-1.45). При цьому показник Хмельницького впав найвідчутніше: з 1.41 у 2015 році до -2.05 у 2020 році (із «зеленої» демократичної зони в «червону» електорально-гегемонічну зону).

Таке різке зниження зумовлене надвисоким рівнем консолідації влади навколо чинних міських голів: О. Симчишин (Хмельницький) та В. Атрошенко (Чернігів) не лише здобули перемогу з низьким конкурентним розривом (із точки зору вже порахованих значень в [Google-табл.](#)), але й забезпечили своїм локальним партійним проєктам («Команда Симчишина» та «Рідний дім») абсолютну більшість мандатів у міських радах. На показники Тернополя безпосередньо вплинули третій термін повноважень С. Надала та здобуття найбільшої кількості мандатів у міськраді афілійованою з ним партією (ВО «Свобода»).

Аналогічна ситуація зафіксована в Івано-Франківську та Вінниці, де Р. Марцінків та ВО «Свобода», а також С. Моргунов та «Українська стратегія Гройсмана», перемігши з низьким конкурентним розривом, максимізували інституційний контроль у раді через абсолютну більшість афілійованих із

Рис. 3.3. Динаміка значень адаптованого Індексу субнаціональної демократії К. Гервасоні (SDI) в обласних центрах України (2015, 2020 рр.)

ними партій. Це звело ефективну кількість партій та інституційну силу опозиції в раді до низьких значень.

Натомість позитивну траєкторію (рух у правий бік шкали) продемонструвала вузька група міст – Херсон (1.62), Чернівці (0.81) та Рівне (1.51), лідером серед яких стало саме останнє місто. Цей результат є наслідком збереження відкритої політичної змагальності: зміна міського голови (перемога О. Третяка), висока фрагментація кандидатського поля та відсутність домінуючої партії в Рівненській міській раді.

Переходячи до аналізу за Індексом електоральної субнаціональної демократії Х. П. Сандовалю (ISED) (Рис. 3.4), спостерігається ідентичний за напрямком, але більш радикальний за масштабом зсув. Гантельний графік фіксує синхронний рух 21 міста у бік зниження балів у 2020 році порівняно з 2015 роком.

Найстрімкіший зсув у «червону зону» зафіксовано в таких субнаціональних одиницях: Івано-Франківськ, який у 2015 році посідав 3-тє місце в рейтингу з балом 35.14 (демократичний режим), у 2020 році обвалився до 6.01 (електорально-гегемонічний режим). Аналогічне падіння відбулося в Хмельницькому (з 33.98 – наближений до демократичного – до 4.93) та Чернігові (з 29.15 – наближений до демократичного – до 8.53).

Містами з найвищим збереженням рівнем конкуренції виявилися Ужгород (43.18 у 2015 р.), Полтава (35.72 у 2015 р.) та Івано-Франківськ (35.14 у 2015 р.), але за результатами 2020 року жодне з них не змогло залишитися в «зеленій» зоні, що підтверджує системний вплив фактора електоральної демобілізації на загальнодержавному рівні. Лише місто Рівне змогло набрати вищі бали у 2020 році порівняно з 2015 роком (з 26.17 до 27.58), перебуваючи при цьому в зоні наближеного до демократичного режиму протягом обох періодів.

Рис. 3.4. Динаміка значень адаптованого Індексу електоральної субнаціональної демократії Х. П. Сандоваля (ISED) в обласних центрах України (2015, 2020 рр.)

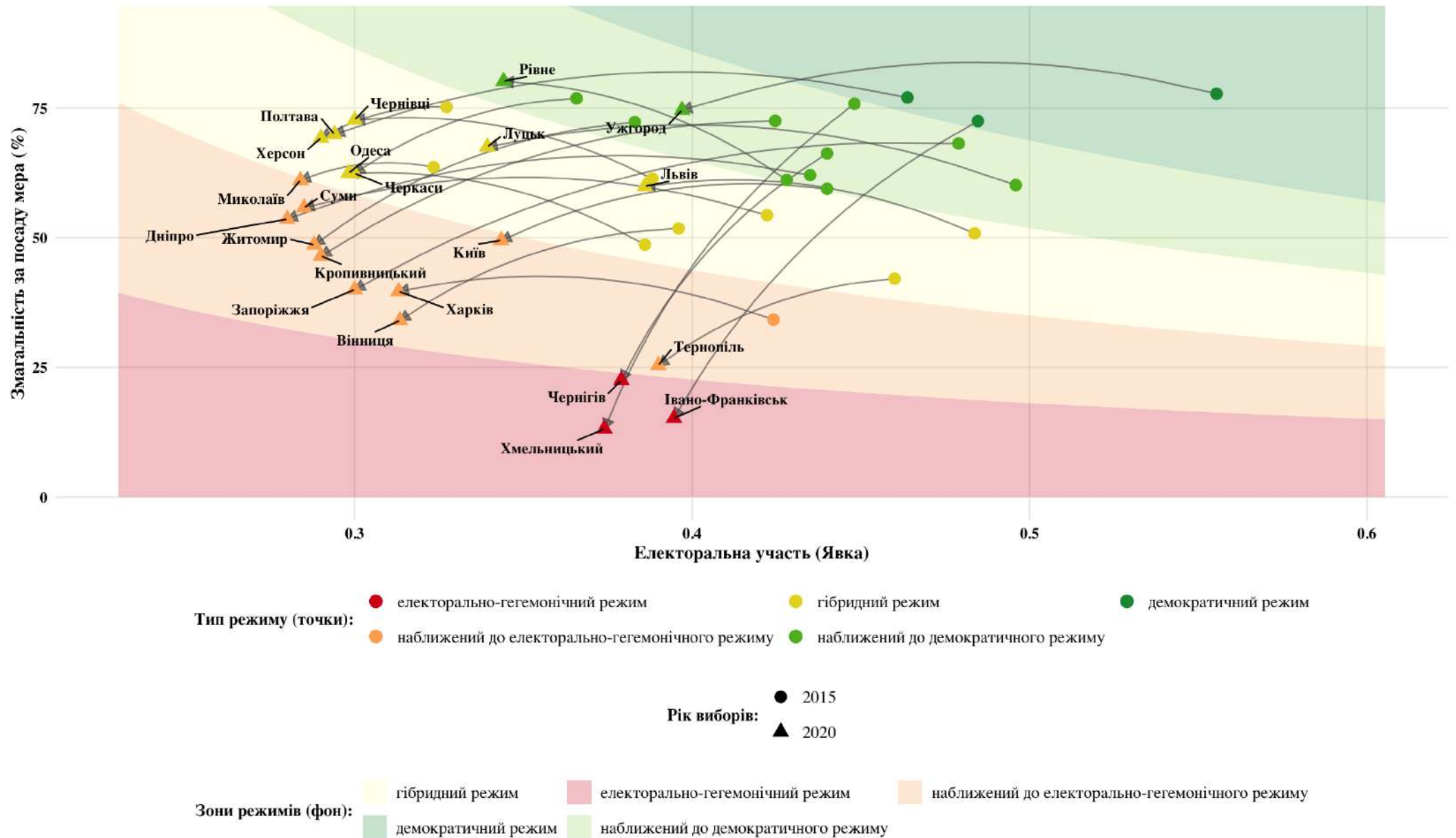
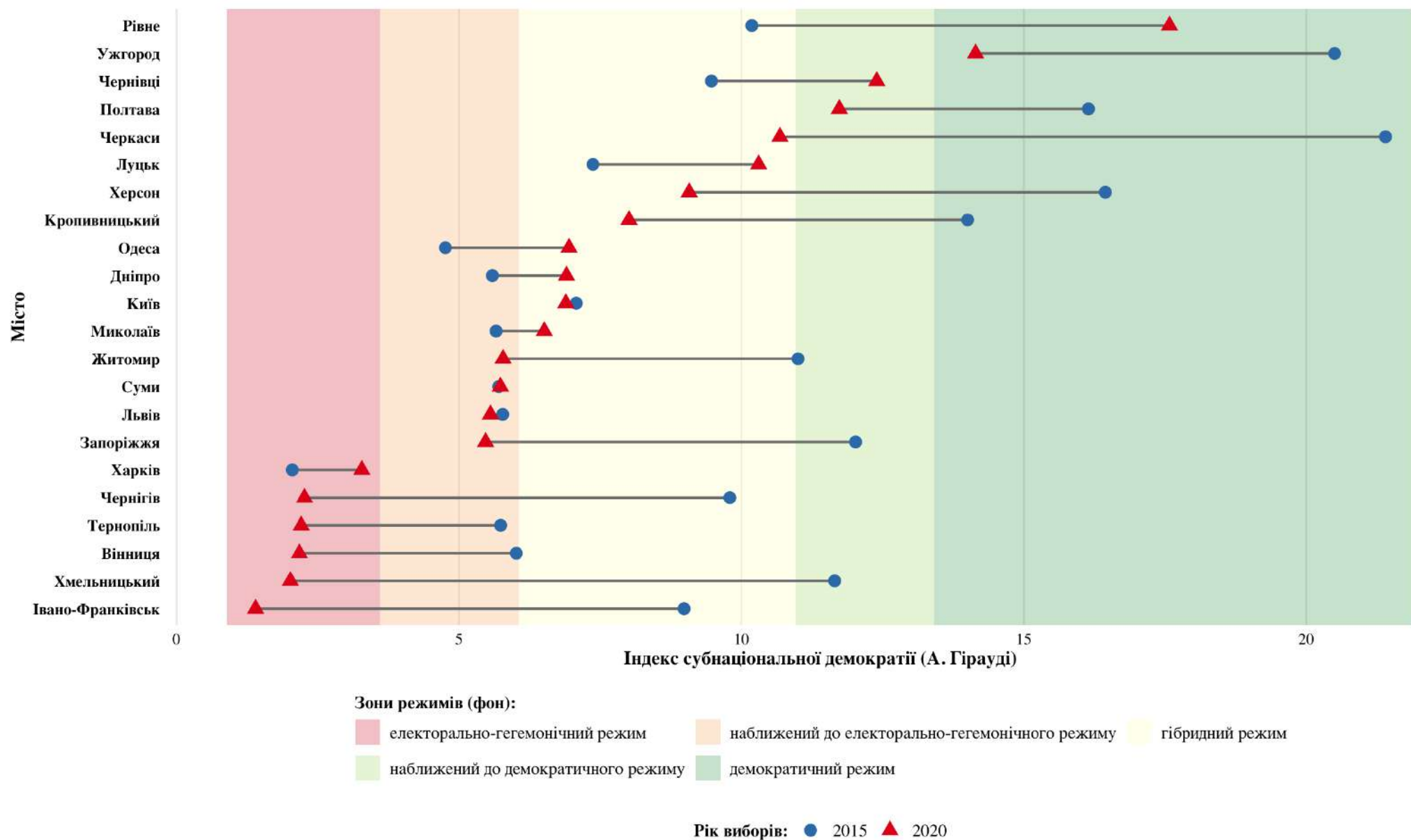

Рис. 3.5. Динаміка значень адаптованого Індексу субнаціональної демократії А. Гірауді в обласних центрах України (2015, 2020 рр.)

Динаміка за Індексом А. Гірауді (Рис. 3.5), розрахунок якого передбачає «штрафування» тих субнаціональних режимів, де відсутня ротація міського голови та домінуючої партії, демонструє, що група міст, яка продемонструвала найбільший зсув (падіння) в електорально-гегемонічний режим (у «червону» зону), включає вже традиційно такі міста, як Івано-Франківськ (1.40), Хмельницький (2.01), Вінницю (2.17), Тернопіль (2.20), Чернігів (2.26) та Харків (3.28 – хоча й із динамікою формального покращення балу у 2020 р.).

При цьому найбільшу різницю показників продемонстрували Черкаси: найвищий бал у 2015 році – 21.40 (відповідно, демократичний субнаціональний режим). Це пояснюється тим, що в умовах висококонкурентних виборів мер С. Одарич, який перебував на посаді з 2006 до 2015 року (за винятком періоду тривалістю сумарно один рік, коли обов’язки міського голови виконували представники Партії регіонів, а потім Комуністичної партії України), перемігши в першому турі, програв у другому турі А. Бондаренку, внаслідок чого субнаціональний режим зазнав суттєвих змін. Однак уже у 2020 році режим перейшов у гібридну зону, оскільки конкурентність виборів зменшилася, а чинний мер А. Бондаренко був переобраний. Зокрема, якщо конкурентний розрив у 2015 році становив 11.19%, то у 2020 році він збільшився і становив уже 18.46%.

З іншого боку, найвищий приріст балів за Індексом А. Гірауді продемонструвало Рівне (з 10.18 у 2015 р. до 17.58 у 2020 р.), що було забезпечено фактом зміни політичного керівництва міста та високим показником ефективної кількості кандидатів і партій (8.39 та 6.30 відповідно) на виборах до міської ради. Інші міста, що очолили рейтинг – Ужгород (14.15), Чернівці (12.39) та Полтава (11.73), хоча варто зазначити, що в Ужгороді та Полтаві в межах загального тренду підсумкові бали знизилися, через що остання з «зеленої» демократичної зони у 2015 році перейшла в наближену до демократичної («салатову») зону у 2020 році.

Комплексний аналіз динаміки за трьома індексами дозволяє стверджувати про формування чітко виражених полюсів субнаціональних режимів на муніципальній політичній арені України за результатами динаміки 2015-2020 рр. З одного боку, загалом виокремлюється група міст, які демонструють високі бали незалежно від застосованої методології. З іншого боку, спостерігається набір міст, які опустилися до електорально-гегемонічних та наближених до них режимів (Івано-Франківськ, Вінниця, Тернопіль, Хмельницький, Чернігів, Харків). На цих екстремумах різні методології працюють досить синхронно, фіксуючи або наявність політичної конкуренції, або її згортання.

3.2. Тріангуляція даних: динаміка трансформації субнаціональних політичних режимів (2015-2020 рр.)

Для аналізу результатів проведеної тріангуляції ми використали кругові діаграми (Рис. 3.6 та Рис. 3.7), які демонструють розподіл фінальних (тріангульованих) типів субнаціональних режимів за кожен окремий період.

Із результатами проведеної тріангуляції за кожен період і в розрізі кожного міста можна ознайомитися в Додатку Б.

Зведені результати тріангуляції за 2015 рік (Рис. 3.6) демонструють помірний рівень як демократичності, так і конкурентності в субнаціональних одиницях під час перших чергових постмайданних виборів. Такі висновки базуються на тому, що, хоча на початку досліджуваного періоду гібридний субнаціональний режим виступав найпоширенішим типом (охоплюючи 27.3%), сумарна частка демократичних та наближених до демократичних субнаціональних режимів залишалася найбільшою в загальному розподілі – 31.8%. Цей показник перевищував сумарну частку електорально-гегемонічних та наближених до них субнаціональних режимів, яка становила 22.7%.

Рис. 3.6. Розподіл типів субнаціональних політичних режимів в обласних центрах України за результатами тріангуляції (2015 р.)

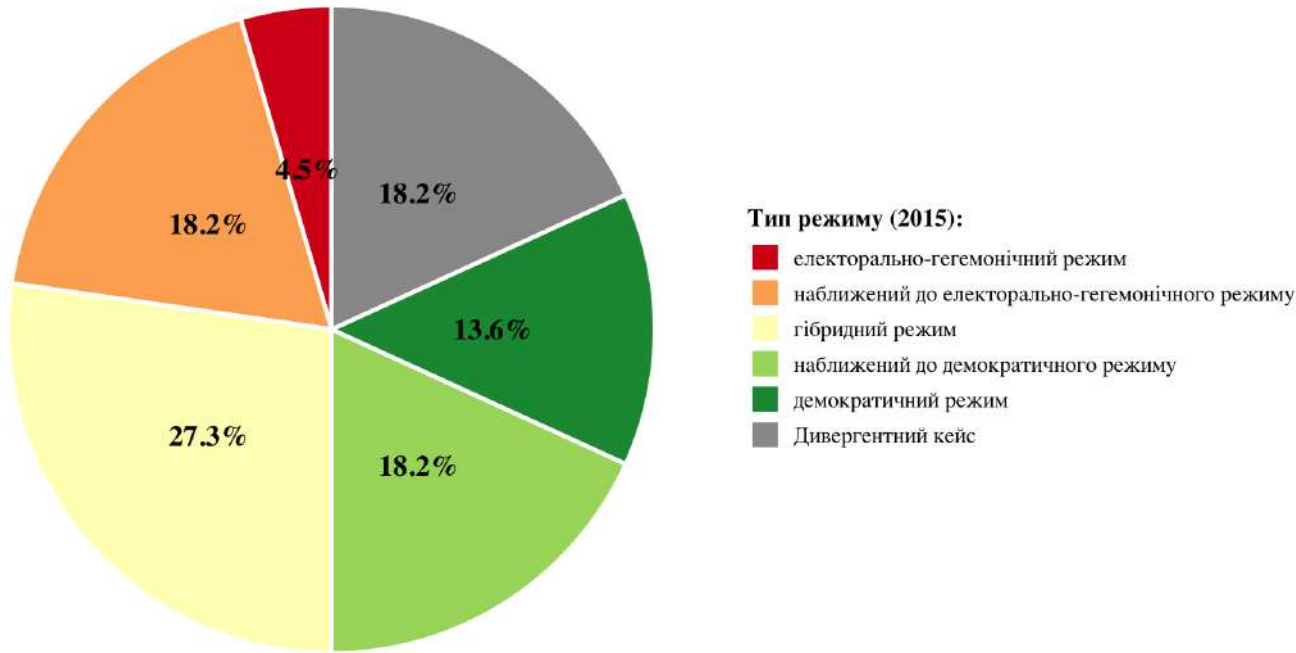
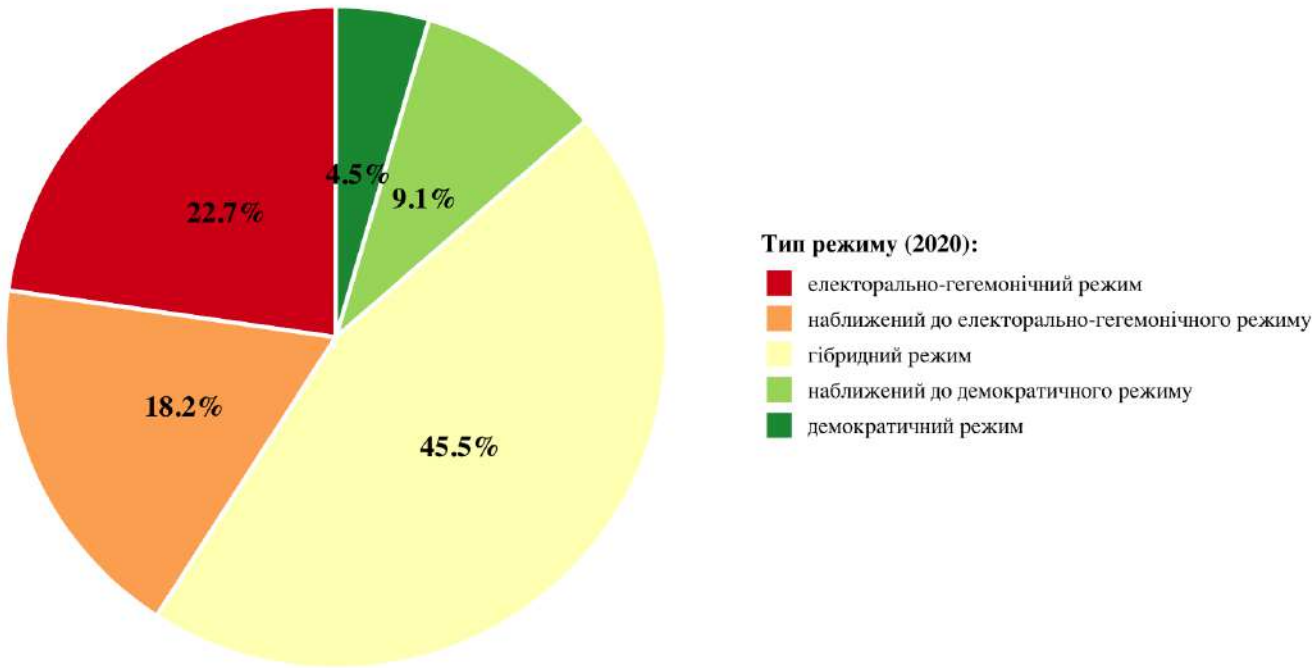

Рис. 3.7. Розподіл типів субнаціональних політичних режимів в обласних центрах України за результатами тріангуляції (2020 р.)

За підсумками місцевих виборів 2020 року (Рис. 3.7) відбулася суттєва структурна реконфігурація. Питома вага гібридних субнаціональних режимів значно зросла порівняно з 2015 роком і сягнула 45.5%. Одночасно зафіксовано різке скорочення сумарного демократичного та наближеного до демократичного сегмента (до 13.6%) зі значним розширенням електорально-гегемонічного типу субнаціональних режимів – із 4.5% у 2015 році до 22.7% у 2020 році (що разом із наближеними до електорально-гегемонічних режимів становить уже 40.9%).

Отриманий розподіл свідчить про те, що період 2015-2020 рр., який відзначився завершенням реформи фінансової децентралізації, замість переходу до конкурентних форм управління продемонстрував іншу тенденцію: значна частина міст здійснила інституційний дрейф у бік суттєвого згортання політичної змагальності та консолідації влади чинними елітами.

Статистичні показники фінальної типологізації за обидва електоральні цикли дають підстави для прямої перевірки першої дослідницької гіпотези. *Оскільки гібридний тип політичного режиму зберігав кількісну першість як у 2015 (27.3%), так і у 2020 році (45.5%), гіпотеза (Г1) щодо превалювання гібридного субнаціонального режиму в українських містах – обласних центрах підтверджується повністю.* Аналіз динаміки вказує на те, що гібридність у цьому контексті функціонує скоріше не як транзитний етап на шляху до демократизації, а як найбільш стійка та поширена форма інституційної організації муніципальної влади.

Окремої уваги потребує група дивергентних кейсів, яка була зафіксована лише за результатами виборів 2015 року в чотирьох субнаціональних одиницях – Івано-Франківську, Дніпрі, Миколаєві та Херсоні, – у яких виявлено нульовий рівень узгодженості (0/3) (Табл. 3.1).

Таблиця 3.1. Дивергентні кейси фінальної типологізації субнаціональних політичних режимів в обласних центрах

Місто	Рік	Режим за Гервасоні	Режим за Гірауді	Режим за Сандовалем	Фінальний тип
Івано-Франківськ	2015	наближений до демократичного режиму	гібридний режим	демократичний режим	Дивергентний кейс (0/3)
Дніпро	2015	демократичний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму	наближений до демократичного режиму	Дивергентний кейс (0/3)
Миколаїв	2015	наближений до демократичного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму	гібридний режим	Дивергентний кейс (0/3)
Херсон	2015	наближений до демократичного режиму	демократичний режим	гібридний режим	Дивергентний кейс (0/3)

Фактично наявність дивергентних оцінок є кількісним відображенням інституційного дисбалансу, коли демократичні досягнення в одній сфері частково нівелювалися збереженням неконкурентних або низько конкурентних показників в іншій. Різна чутливість індексів до конкретних індикаторів дозволяє ідентифікувати природу цього дисбалансу в кожному місті.

Першим фактором дивергенції стала суперечність між формальною змагальністю та реальною монополізацією. Найбільш показовим є кейс Дніпра (2015 р.). Індекс К. Гервасоні класифікував режим як «демократичний», оскільки математично зафіксував ідеальну змагальність за крісло мера та реальну альтернацію влади за підсумками виборів. Проте Індекс А. Гірауді розцінив цей самий політичний порядок як «наближений до електорально-гегемонічного». Аналіз індикаторів пояснює цей парадокс: ефективна кількість кандидатів та партій (ENP) у Дніпрі становила лише 3.44 та 3.48 відповідно. Оскільки дані порівнюються «в собі», такі значення для загальноукраїнського контексту є невисокими. Тобто запекла конкуренція розгорталася виключно між двома-трьома домінуючими полюсами, що свідчило про закритість елітного середовища, а не про широкий демократичний плюралізм. Фактично боротьба розгорнулася між представником колишніх регіоналів О. Вілкулом (ОПЗЖ) та близьким до І. Коломойського Б. Філатовим («УКРОП»), чії дві партії разом забрали 71.87% мандатів міської ради (із перевагою на 4 мандати (25/64) саме у экс-регіоналів).

Другим фактором стала інституційна інерція локальних еліт на тлі електоральної апатії. У Миколаєві (2015 р.) Індекс К. Гервасоні зафіксував наближений до демократичного стан завдяки формальній зміні очільника міста. Однак Індекс А. Гірауді знизив показник демократичності міста, оскільки індикатор альтернації домінуючої партії дорівнював 0: попри обрання нового мера, домінуюча партія в раді залишилася незмінною, зберігши владу старих елітних груп. Мова йде про Партію регіонів (а згодом ОПЗЖ), яка домінувала в раді за кількістю мандатів від початку 2000-х років аж до чергових виборів 2020 року, тому показник ENP у раді був відносно невисоким

і становив 3.11. Водночас Індекс Х. П. Сандовалє зчитав цей режим лише як гібридний через вкрай низьку електоральну участь – 32.33% (тоді як середня по Україні явка на місцевих виборах становила 46.6%).

Зі свого боку Івано-Франківськ набрав найменший бал за Індексом А. Гірауді саме через відсутність партійної ротації: ВО «Свобода» три електоральні цикли поспіль залишалася домінуючою в міській раді, а у 2015 році афілійований із нею Р. Марцінків переміг на виборах. Інші індикатори міста були достатньо конкурентними, тому за рештою індексів воно отримало позитивні – демократичні або наближені до них – оцінки.

Схожа ситуація спостерігалася й у Херсоні (2015 р.), який отримав найвищий бал за Індексом А. Гірауді завдяки високій партійній фрагментації (ENP сягав майже 7.0). Проте Індекс К. Гервасоні врахував інший фактор – високий контроль інкумбента над виборчим процесом, що в сукупності з низькою явкою (32.7% за Х. П. Сандовалєм) не дозволило досягти консенсусу щодо повноцінної демократичності міста.

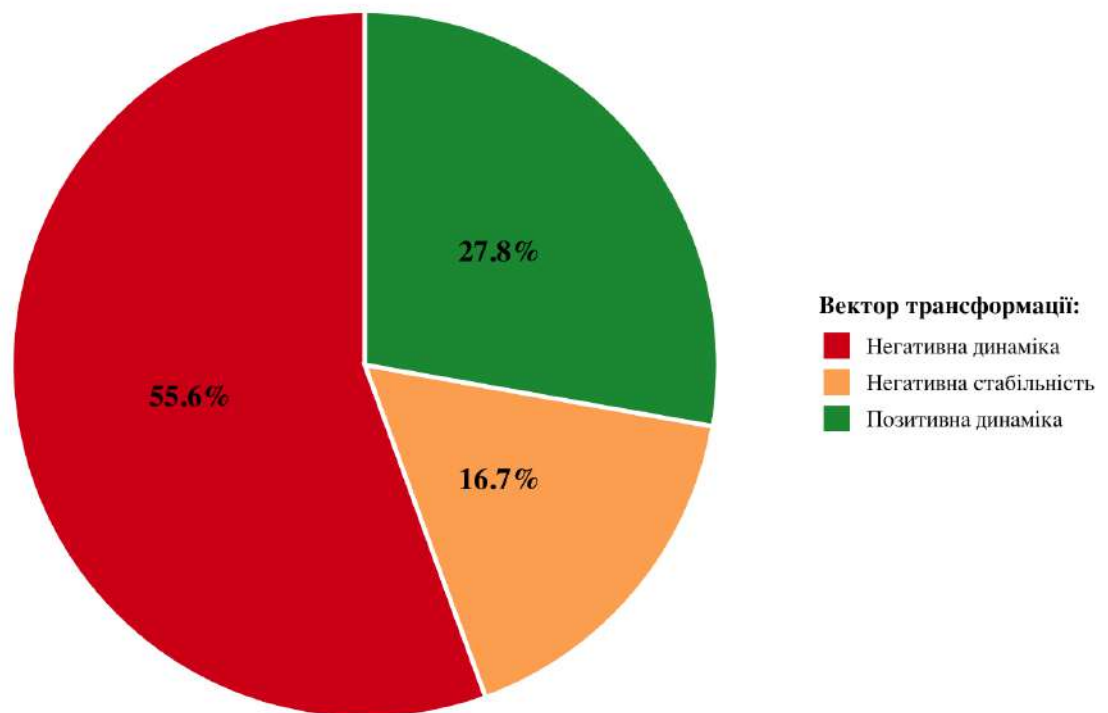
Показово, що до наступного електорального циклу 2020 року цей дисбаланс був повністю вичерпаний: усі чотири дивергентні субнаціональні одиниці подолали стан невизначеності, що відобразилося в досягненні консенсусу в тріангуляції. Відбулося це за негативним сценарієм: Дніпро, Миколаїв та Херсон синхронно стабілізувалися у статусі гібридних субнаціональних режимів, а Івано-Франківськ у 2020 році отримав високу узгоджуваність в тріангуляції (3/3) як електорально-гегемонічний режим. Це доводить, що дивергенція 2015 року була скоріше відображенням транзитного стану міст, який за п'ять років завершився зсувом режимів у бік зменшення конкурентності виборів.

Для комплексного розуміння політичних процесів в обласних центрах важливим є аналіз безпосередніх векторів трансформації субнаціональних одиниць. Розподіл міст за типами динаміки (Рис. 3.8) дозволяє визначити домінуючий вектор трансформації 18 обласних центрів за досліджуваний

період (чотири дивергентні кейси, що залишилися невизначеними за результатами тріангуляції даних 2015 року, були виключені)

Ми виділили чотири типи динаміки: позитивна динаміка, негативна динаміка, позитивна стабільність та негативна стабільність. Позитивну динаміку демонструють ті міста, які хоча б на один режим піднялися вгору у напрямку демократичного полюса. Негативна динаміка фіксується дзеркально – у разі зсуву хоча б на один тип режиму в електорально-гегемонічному напрямку. Позитивна стабільність констатується, якщо за досліджуваний період субнаціональний режим у місті залишався демократичним або наближеним до нього. Негативна стабільність визначається тоді, коли субнаціональний режим залишався в межах електорально-гегемонічного, наближеного до нього або гібридного типів. Детально з динамікою кожного з 18 міст можна ознайомитися в Додатку В.

Рис. 3.8. Розподіл типів динаміки трансформації субнаціональних політичних режимів (2015-2020 рр.)

Згідно з отриманими результатами тріангуляції, найбільшу питому вагу в загальній структурі становить негативна динаміка, яка охоплює 55,6% аналізованих випадків (10 міст). Із даних можна виділити три базові субвектори всередині цієї групи. Перший – це м'яка регресія, за якої місто втратило еталонні показники, але змогло втриматися в конкурентному полі (зокрема, Ужгород, який змістився від демократичного до наближеного до демократичного типу). Другий – помірна регресія, пов'язана із суттєвою втратою демократичних ознак та переходом до гібридного типу або наближеного до гегемонічного стану (Житомир, Запоріжжя, Кропивницький, Полтава, Черкаси). Третій субвектор відображає радикальну монополізацію електорального простору, за якої міста перейшли безпосередньо до електорально-гегемонічного типу субнаціонального режиму (Вінниця, Хмельницький, Чернігів) або остаточно закріпилися в ній, втративши попередні транзитні ознаки (Тернопіль).

Частка випадків негативної стабільності становить 16,7% (3 міста). До цієї категорії увійшли Київ, Луцьк та Суми. Показники цих субнаціональних одиниць відображають стан відносної статичної рівноваги, за якої субнаціональні режими «законсервувалися» у гібридному (Київ, Луцьк) або наближеному до електорально-гегемонічного (Суми) статусах. Така тенденція вказує на здатність панівних елітних груп утримувати існуючі баланси сил без суттєвих інституційних зрушень.

Група позитивної динаміки охоплює 27,8% субнаціональних одиниць (5 міст). Позитивне зміщення зафіксовано у Львові та Одесі (перехід від наближених до гегемонії до гібридних форм), Чернівцях (рух до наближеного до демократичного типу), а також у Харкові, де режим незначно змістився від електорально-гегемонічного до наближеного до нього типу. Найбільш виразний приклад деморкатизації продемонструвало Рівне, перейшовши з гібридного статусу до повноцінного демократичного режиму. Категорія *позитивної стабільності* за результатами тріангуляції містить 0% випадків.

Сукупність визначених векторів трансформації дозволяє здійснити остаточну верифікацію другої дослідницької гіпотези цієї роботи. Зважаючи на те, що на основі аналізу динаміки тріангульованих субнаціональних режимів в обласних центрах більше половини аналізованих міст (55,6%) продемонстрували негативну динаміку, а у поєднанні з показниками негативної стабільності загальна питома вага таких типів динаміки досягає 72,3%, *гіпотеза (Г2) щодо переважання негативної динаміки трансформації протягом 2015-2020 років підтверджується повністю.*

Проведений аналіз та тріангуляція даних щодо субнаціональних політичних режимів (2015-2020 рр.) фіксують системний інституційний дрейф міст у бік згортання політичної змагальності та консолідації влади чинними елітами.

Статистичні показники повністю підтверджують гіпотезу (Г1) щодо превалювання гібридного субнаціонального режиму: його частка зросла з 27,3% у 2015 році до 45,5% у 2020 році. Гібридність виявилася не транзитним етапом, а найбільш стійкою та поширеною формою інституційної організації муніципальної влади.

Аналіз векторів еволюції дозволив остаточно верифікувати гіпотезу (Г2) про переважання негативної динаміки трансформації. Більше половини обласних центрів (55,6%) продемонстрували пряму негативну динаміку, змістившись в електорально-гегемонічному напрямку. У поєднанні з показниками негативної стабільності загальна питома вага неконкурентних типів динаміки досягла 72,3%.

Отже, міжвиборчий період в умовах фінансової децентралізації завершився структурною реконфігурацією та системним зниженням конкурентності електорального простору. Це негативно позначилося на типах субнаціональних режимів за результатами виборів 2020 р., зумовивши загальну негативну динаміку їхньої трансформації в більшості обласних центрів України.

ВИСНОВКИ

1. Здійснена концептуалізація поняття «субнаціональний політичний режим» дозволяє визначати його як автономну систему владних відносин, що функціонує в межах загальнодержавної рамки. Теоретичний аналіз доводить, що загальнонаціональна демократизація не гарантує однорідності політичного простору, створюючи передумови для «режимної асиметрії» та виникнення локальних недемократичних анклавів. Здатність місцевих еліт утримувати монополію на владу ґрунтується на захопленні ресурсів та обмеженні конкуренції за формального збереження демократичного фасаду. Оскільки такі маніпуляції мають приховану природу, найбільш релевантним для їх виявлення є застосування об'єктивного (електорально-інституційного) підходу. Він дозволяє зафіксувати реальний стан політичної змагальності через кількісні «індикатори-ефекти»: тривалість безперервного правління, рівень електоральної конкуренції та ступінь домінування чинної влади над представницькими органами.

2. Аналіз вітчизняних досліджень субнаціональної проблематики виявив, що вивчення місцевих політичних процесів в Україні тривалий час обмежувалося якісними методами та фокусом переважно на обласному рівні. Водночас наявний емпіричний матеріал доводить, що українські міста (обласні центри) володіють потужною політичною суб'єктністю, здатністю до автономного відтворення влади та навіть до відкритої конфронтації з центром. Визначеною дослідницькою лакуною є гострий дефіцит системних кількісних вимірювань субнаціональних політичних режимів у містах на основі компактного та уніфікованого електорально-інституційного інструментарію, придатного для масштабування на великі вибірки.

3. Обґрунтовано доцільність та можливість екстраполяції теорії субнаціональних політичних режимів, первинно розробленої для суб'єктів федерацій, безпосередньо на муніципальний рівень унітарної України. Українські обласні центри де-факто функціонують як повноцінні, інституційно

та ресурсно спроможні політії. Архітектура з домінуючою роллю міського голови, значна фінансова база, посилена реформою децентралізації, а також здатність еліт компенсувати брак формальних повноважень неформальними (зокрема корупційними) зв'язками створюють необхідний фундамент для конструювання закритих владних конфігурацій. Наявність кейсів тривалого за термінами перебування при владі міських голів та партійної домінації у міськрадах робить цю екстраполяцію методологічно необхідною як для оцінки внутрішньодержавної режимної варіативності, так і для вивчення динаміки цієї варіативності.

4. Для практичного вимірювання було адаптовано електорально-інституційний методологічний інструментарій, що включає три зарубіжні індекси (К. Гервасоні, Х. П. Сандовалья та А. Гірауді). Їхні індикатори були приведені у відповідність до специфіки українського місцевого самоврядування. З метою зведення різних математичних шкал до спільного знаменника було розроблено уніфіковану матрицю типологізації на основі стандартного відхилення (SD). Вона дозволяє класифікувати субнаціональні режими за 5 типами: від електорально-гегемонічного до демократичного. Для забезпечення достатньої валідності та уникнення похибок окремих метрик у дослідженні інтегровано метод тріангуляції даних.

5. У межах виконання завдання щодо розрахунку адаптованих індексів та оцінки індивідуальної динаміки субнаціональних політичних режимів в українських містах-обласних центрах за результатами місцевих виборів 2015 та 2020 років було зафіксовано системне звуження політичної конкуренції. Якщо у 2015 році загальна конфігурація демонструвала помірний рівень інституційної відкритості (переважали сумарно або становили відчутну частку саме демократичні та наближені до них субнаціональні режими), то у 2020 році відбулося синхронне для всіх трьох індикаторів розширення електорально-гегемонічних та звуження демократичних зон. Аналіз індивідуальних траєкторій засвідчив поляризацію муніципального політичного поля: з одного боку, вузька група міст (насамперед Рівне) зберегла відкриту політичну

змагальність; з іншого – низка міст – Івано-Франківськ, Тернопіль, Чернігів, Вінниця та Хмельницький – кристалізувалися як нові або остаточно закріпилися як електорально-гегемонічні субнаціональні режими.

6. За результатами здійснення тріангуляції даних для визначення фінальних типів субнаціональних політичних режимів, виявлення домінуючих векторів їхньої трансформації та емпіричної перевірки дослідницьких гіпотез було сформульовано такі положення:

- По-перше, повністю підтверджено Гіпотезу (Г1) щодо превалювання гібридного субнаціонального режиму. Статистичні дані доводять, що гібридний тип політичного режиму зберігав кількісну першість в обох електоральних циклах, причому його питома вага значно зросла – із 27,3% у 2015 році до 45,5% у 2020 році. Гібридність в українських обласних центрах функціонує скоріше не як тимчасовий транзитний етап на шляху до демократизації, а як найбільш поширена та інституційно стійка форма організації муніципальної влади.
- По-друге, транзитна невизначеність міст була вичерпана за негативним сценарієм. Аналіз дивергентних кейсів 2015 року (Дніпро, Миколаїв, Херсон, Івано-Франківськ), де індекси показали нульову узгодженість (0/3) через інституційний дисбаланс, виявив, що до 2020 року всі ці міста подолали цей стан. Проте стабілізація відбулася шляхом зсуву в бік зменшення конкурентності: три міста закріпилися як гібридні субнаціональні режими, а в Івано-Франківську склався електорально-гегемонічний субнаціональний режим.
- По-третє, остаточно верифіковано Гіпотезу (Г2) щодо переважання негативної динаміки трансформації субнаціональних політичних режимів протягом 2015-2020 років. На основі аналізу динаміки тріангульованих режимів встановлено, що абсолютна більшість міст (55,6%) продемонструвала негативну динаміку, змістившись у електорально-гегемонічному напрямку. Разом із випадками негативної

стабільності (16,7%), де низько конкурентні режими були збережені, загальна питома вага регресивних трендів досягла 72,3%.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бевз, Т. А. (2016а). Місцеві вибори як засіб легітимізації локального політичного режиму (на прикладі місцевих виборів 2010 та 2015 рр. у Дніпропетровську). *Наукові записки*, (1 (81)), 126–149. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bevz_mistsevi.pdf
2. Бевз, Т. А. (2016b). Підстави формування, специфіка функціонування та особливості трансформації регіонального політичного режиму Дніпропетровська (1991-2016 рр.). *Наукові статті*, (1 (81)), 55–77. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bevz_pidstavy.pdf
3. Бевз, Т. А. (2017). Регіональні політичні режими Дніпропетровщини: Етапи формування, специфіка функціонування та особливості трансформації. *Наукові записки*, (2 (88)), 77–111. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bevz_regionalni.pdf
4. Гнатюк, В. (2018). Вступ до субнаціональної політики: Від упереджень до стверджень. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, (1 (37)), 6–11. <https://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/152813/151876>
5. Гнатюк, В. (2019а). Субнаціональні політичні режими в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей у період 2010 – 2015 рр.: Інституційне вимірювання. *Наукові записки*, (2 (98)), 126–154. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/gnatiuk_subnatsionalni.pdf
6. Гнатюк, В. (2019b). Субнаціональні політичні режими в Україні на прикладі Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей у 2010 р.: Експертне (суб'єктивне) вимірювання. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії.*, (27), 63–70. https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/27_2019/10.pdf
7. Гнатюк, В. (2025). Субнаціональні політичні режими в Україні: Інституційні траєкторії розвитку у 2006-2010 рр. *Політичні дослідження*, (2 (10)), 129–155. <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2025-2-6>

8. Гнатюк, В. В. (2021). *Особливості функціонування політичних процесів на регіональному рівні в Україні (на прикладі Закарпатської, Львівської і Чернівецької областей у 2010-2015 рр.)* [На здобуття наукового ступеня доктора філософії, Львівський національний університет імені Івана Франка]. https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/dis_hnatiuk.pdf
9. Горбатюк, М. (2016). Основні теоретико-методологічні підходи до вивчення влади на місцевому рівні. *Наукові записки*, (1 (81)), 23–54. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/horbatiuk_osnovni.pdf
10. Горбатюк, М. (2018). Діяльність НДП як «партії влади» у контексті формування регіонального політичного режиму (на прикладі Вінницької області). *Наукові записки*, (1 (93)), 55–102. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/11/gorbatiuk_dialnist.pdf
11. Дудка, О. (2015). Суддя Лариса Гольник про конфлікт з мером Полтави. Інтернет-видання «Полтавщина». <https://poltava.to/news/33630/>
12. Жаліло, Я. (Ред.). (2020). *Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні*. НІСД. https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf
13. Зорич, О. (2016). Регіональний політичний режим у Полтаві та області: Історичні передумови становлення та ключові актори (перша половина 1990-х рр.). *Наукові записки*, (1 (81)), 77–88. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/zorych_regionalnyi.pdf
14. Кармазіна, М. (2017). Підґрунтя формування регіональних політичних режимів в Україні. *Наукові записки*, (2 (88)), 4–43. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/karmazina_pidgruntia.pdf
15. Круглашов, А., & Кучуран, А. (2017). Арени міської політики: Теорія і практичний приклад Чернівців. У *Політологічні та правничі студії суспільно-політичних процесів XX-початку XXI ст.* (с. 111–118).

- Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. https://eprints.zu.edu.ua/25366/1/Горбатенко_17_13.09.pdf
16. Лисогор, М. (2016). *Лариса Гольник: у Ковжого, Струкова та Мамая конфлікт не зі мною, а із законом*. Інтернет-видання «Полтавщина». <https://poltava.to/news/40646/>
 17. Литвин, В. С. (2014). Субнаціональні політичні режими: Визначення, типологія і порівняльний аналіз. У *Політичні режими сучасності: Інституційні та процесуальні виміри аналізу* (с. 375–446).
 18. Максименко, Ю. (2020). Статус і повноваження сільських, селищних, міських голів у системі місцевого самоврядування України. *Часопис Київського університету права*, (4), 144–150. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2020.25>
 19. Пащенко, В. (2015). Особливості дослідження структури влади в міських спільнотах в Україні. *Наукові записки*, (2(76)), 241–252. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/paschenko_osoblyvosti.pdf
 20. Про місцеве самоврядування в Україні, Закон України № 280/97-ВР (1997). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
 21. Рішко, С. (2022). Рамки та підбір параметрів дослідження локальних політичних режимів в Україні. *Медіафорум: Аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*, 11(XI), 197–218. <https://doi.org/10.31861/mediaforum.2022.11.197-218>
 22. Рішко, С. І. (2025). *Локальні політичні режими в Україні: Порівняльний аналіз на прикладі Києва, Львова, Одеси та Харкова* [На здобуття доктора філософії, Львівський національний університет імені Івана Франка]. https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/06/diss_Rishko.pdf
 23. Рішко, С. (2024). Децентралізація влади та її значення для розвитку локальних політичних режимів в Україні. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, (46), 158–166. http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprfc_2024_46_29

- 24.Ротар, Н. (2016). Символічні ресурси чернівецького регіонального політичного режиму. *Наукові записки*, (1 (83)), 110–126. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/rotar_symvolichni.pdf
- 25.Ротар, Н. (2017). Інституціональний дизайн регіонального політичного режиму у Чернівецькій області. *Наукові записки*, (2 (88)), 44–77. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/rotar_instytutsialnyi.pdf
- 26.Ротар, Н. (2018). Вибори як механізм формування та динаміки регіонального політичного режиму у Чернівецькій області. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, (Випуск 1 (93)), 205–227. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/11/rotar_vyrory.pdf
- 27.Рух ЧЕСНО. (2026). *Зірки телебачення: Хто з мерів заповнив ефір комунальних каналів*. https://www.chesno.org/post/6844/?fbclid=IwY2xjawR1Qa1leHRuA2FlbQIxMABicmlkETFXSm5EVEVBUFFqODlBa2hHc3J0YwZhcHBfaWQQMjIyMDM5MTc4ODIwMDg5MgABHtigRflS2rYWNX95jWIjXDeSeMVa-G9F2iWqyno3iUXj124WzgnKpr_sawqT_aem_YWdncwDz4eYXflkiWwaFIueMVzZo&brid=YWdncwEnhKJd9hpaciBfgiBjxEx5
- 28.Слідство.Інфо. (2020). *Скандальний суддя Струков отримав після своєї відставки майже мільйон гривень*. <https://www.slidstvo.info/news/skandalnyj-suddya-strukov-otrymav-pislya-svoyeyi-vidstavky-majzhe-miljon-gryven/>
- 29.Слово і Діло. (2025). *Індекс сприйняття корупції: Як змінювалося місце України в рейтингу*. <https://www.slovoidilo.ua/2025/02/11/infografika/polityka/index-s-spryjnyattyakorupczyiyak-zminyuvalosyaisceukrayiny-rejtynhu>

- 30.Фукуяма, Ф. (2023). *Лібералізм та його протиріччя* (К. Диса, Пер.). Наш Формат.
- 31.ЦВК. (2010). *Місцеві вибори 2010 року: Веб-відображення інформаційно-аналітичної системи*. <https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2010/wp0011.html>
- 32.ЦВК. (2015). *Місцеві вибори 2015 року: Веб-відображення інформаційно-аналітичної системи*. <https://cvk.gov.ua/pls/vm2015/wm001pt001f01=100.html>
- 33.ЦВК. (2020). *Місцеві вибори 2020 року: Веб-відображення інформаційно-аналітичної системи*. <https://www.cvk.gov.ua/pls/vm2020/wm001pt001f01=695.html>
- 34.ЦПК. (2019, 9 липня). *Одеський суд повністю виправдав мера Труханова у справі заводу “Краян”*. <https://antac.org.ua/news/odes-kyu-sud-povnistiu-vypravdav-mera-trukhanova-u-spravi-zavodu-kraian/>
- 35.Янішевський, С. (2016). Теорія міських політичних режимів: Засади та можливості застосування щодо вітчизняних локальних політич. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 5-6(85-86), 99–111. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2016_5-6_9
- 36.Яремчук, В. (2016). Міський політичний режим у Львові: Внутрішні і зовнішні чинники формування та еволюції. *Наукові записки*, (1 (81)), 88–109. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/yaremchuk_miskyi.pdf
- 37.Яремчук, В. (2018). Вибори до органів місцевого самоврядування 1990-2015 рр. як індикатор стану регіональних політичних режимів (на прикладі Львівської області). *Наукові записки*, (1 (93)), 141–175. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/11/yaremchuk_vybory.pdf
- 38.Яремчук, В. Д. (2017). Специфіка формування та проявів регіонального політичного режиму у Львівській області. *Наукові записки*, (2 (88)), 112–

177. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/yaremchuk_spetsyfika.pdf
39. Ясінська, А. (2018). Підстави формування регіональних політичних режимів у Харківській області (1991-2017 рр.). *Наукові записки*, (1 (93)), 176–204. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/11/yasynska_pidstavy.pdf
40. Beer, C., & Mitchell, N. J. (2004). Democracy and human rights in the mexican states: Elections or social capital? *International Studies Quarterly*, 48(2), 293–312. <http://www.jstor.org/stable/3693575>
41. Dahl, R. A. (1971). *Polyarchy: Participation and opposition*. Yale University Press.
42. Freedom House. (2015). *Nations in transit 2015: Ukraine*. <https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2015>
43. Gervasoni, C. (2010). A rentier theory of subnational regimes: Fiscal federalism, democracy, and authoritarianism in the Argentine provinces. *World Politics*, 62(2), 302–340. <http://www.jstor.org/stable/40646202>
44. Gervasoni, C. (2012). Subnational democracy in (cross-national) comparative perspective: Objective measures with application to Argentina, Brazil, Canada, Mexico, Uruguay and the United States. *Y APSA 2012 annual meeting paper*. <https://ssrn.com/abstract=2104721>
45. Gervasoni, C. (2018). *Hybrid regimes within democracies: Fiscal federalism and subnational rentier states*. University of Cambridge. <https://doi.org/10.1017/9781108590679>
46. Gibson, E. L. (2013). *Boundary control: Subnational authoritarianism in federal democracies*. Cambridge University Press.
47. Gibson, E. L. (2005). Boundary control: Subnational authoritarianism in democratic countries. *World Politics*, 58(1), 101–132. <https://doi.org/10.1353/wp.2006.0018>

48. Gibson, E. L. (2024). Subnational authoritarianism in comparative politics. *Y The oxford handbook of authoritarian politics*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198871996.013.32>
49. Giraudy, A. (2010). The politics of subnational undemocratic regime reproduction in Argentina and Mexico. *Journal of Politics in Latin America*, 2(2), 53–84. <https://doi.org/10.1177/1866802X1000200203>
50. Giraudy, A. (2015). *Democrats and autocrats: Pathways of subnational undemocratic regime continuity within democratic countries*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198706861.001.0001>
51. Hnatiuk, V. (2019). History and methodology of research of the subnational topic in political science. *Psichologija*, 60, 92–139. <https://doi.org/10.15388/polit.2019.96.4>
52. McMann, K. M. (2018). Measuring subnational democracy: Toward improved regime typologies and theories of regime change. *Democratization*, 25(1), 19–37. <https://doi.org/10.1080/13510347.2017.1307822>
53. O'Donnell, G. (1993). On the state, democratization and some conceptual problems: A Latin American view with glances at some postcommunist countries. *World Development*, 21(8), 1355–1369. [https://doi.org/10.1016/0305-750x\(93\)90048-e](https://doi.org/10.1016/0305-750x(93)90048-e)
54. Przeworski, A., Alvarez, M. E., Cheibub, J. A., & Limongi, F. (2000). Democracies and dictatorships. *Y Democracy and development: Political institutions and well-being in the world, 1950-1990* (c. 13–77). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511804946.002>
55. Sandoval, J. P. (2023). Measuring and assessing subnational electoral democracy: A new dataset for the Americas and India. *Democratization*, 30(4), 715–740. <https://doi.org/10.1080/13510347.2023.2183195>

- 56.Sidel, J. T. (2014). Economic foundations of subnational authoritarianism: Insights and evidence from qualitative and quantitative research. *Democratization*, 21(1), 161–184. <https://doi.org/10.1080/13510347.2012.725725>
- 57.Stone, C. N. (1989). *Regime politics: Governing Atlanta, 1946-1988*. University Press of Kansas.
- 58.World Justice Project. (2015). *WJP rule of law index 2015: Ukraine*. <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2015/Ukraine/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Зведені результати кількісного вимірювання субнаціональних політичних режимів обласних центрів України за адаптованими індексами К. Гервасоні, А. Гірауді та Х. П. Сандоваль (2015 і 2020 рр.)

Місто	Рік	Гервасоні (Бал)	Гервасоні (Режим)	Гірауді (Бал)	Гірауді (Режим)	Сандоваль (Бал)	Сандоваль (Режим)
Івано-Франківськ	2015	0.800999	наближений до демократичного режиму	8.984198	гібридний режим	35.136582	демократичний режим
Вінниця	2015	-0.424787	гібридний режим	6.011759	наближений до електорально-гегемонічного режиму	20.509236	гібридний режим
Дніпро	2015	1.267682	демократичний режим	5.588577	наближений до електорально-гегемонічного режиму	26.995708	наближений до демократичного режиму
Житомир	2015	1.37897	демократичний режим	10.999364	наближений до демократичного режиму	27.687759	наближений до демократичного режиму
Запоріжжя	2015	0.970244	наближений до демократичного режиму	12.019591	наближений до демократичного режиму	32.64378	наближений до демократичного режиму
Київ	2015	-0.37864	гібридний режим	7.072773	гібридний режим	26.1492	наближений до демократичного режиму
Кропивницький	2015	1.539261	демократичний режим	14.004307	демократичний режим	30.801004	наближений до демократичного режиму
Луцьк	2015	0.208086	гібридний режим	7.369464	гібридний режим	29.825961	наближений до демократичного режиму
Львів	2015	-0.57901	наближений до електорально-гегемонічного режиму	5.770158	наближений до електорально-гегемонічного режиму	24.589228	гібридний режим
Миколаїв	2015	0.868845	наближений до демократичного режиму	5.654011	наближений до електорально-гегемонічного режиму	20.570223	гібридний режим
Одеса	2015	-0.619257	наближений до електорально-гегемонічного режиму	4.756681	наближений до електорально-гегемонічного режиму	18.783185	гібридний режим
Полтава	2015	0.77988	наближений до демократичного режиму	16.142272	демократичний режим	35.721876	демократичний режим
Рівне	2015	0.144517	гібридний режим	10.184859	гібридний режим	26.171264	наближений до демократичного режиму
Суми	2015	-0.577934	наближений до електорально-гегемонічного режиму	5.701323	наближений до електорально-гегемонічного режиму	22.940026	гібридний режим
Тернопіль	2015	-0.641732	наближений до електорально-гегемонічного режиму	5.733781	наближений до електорально-гегемонічного режиму	19.36508	гібридний режим
Ужгород	2015	0.706286	наближений до демократичного режиму	20.501708	демократичний режим	43.184238	демократичний режим

Місто	Рік	Гервасоні (Бал)	Гервасоні (Режим)	Гірауді (Бал)	Гірауді (Режим)	Сандоваль (Бал)	Сандоваль (Режим)
Харків	2015	-1.555458	електорально-гегемонічний режим	2.044833	електорально-гегемонічний режим	14.50422	наближений до електорально-гегемонічного режиму
Херсон	2015	0.704288	наближений до демократичного режиму	16.440375	демократичний режим	24.603246	гібридний режим
Хмельницький	2015	1.409928	демократичний режим	11.650609	наближений до демократичного режиму	33.979692	наближений до демократичного режиму
Черкаси	2015	0.747566	наближений до демократичного режиму	21.402243	демократичний режим	28.107338	наближений до демократичного режиму
Чернівці	2015	0.117611	гібридний режим	9.467972	гібридний режим	23.829657	гібридний режим
Чернігів	2015	0.285267	гібридний режим	9.791795	гібридний режим	29.151672	наближений до демократичного режиму
Івано-Франківськ	2020	-2.182993	електорально-гегемонічний режим	1.396543	електорально-гегемонічний режим	6.005812	електорально-гегемонічний режим
Вінниця	2020	-1.450518	електорально-гегемонічний режим	2.17214	електорально-гегемонічний режим	10.677538	наближений до електорально-гегемонічного режиму
Дніпро	2020	-0.281757	гібридний режим	6.900693	гібридний режим	15.0052	наближений до електорально-гегемонічного режиму
Житомир	2020	-0.503425	наближений до електорально-гегемонічного режиму	5.776948	наближений до електорально-гегемонічного режиму	14.00256	наближений до електорально-гегемонічного режиму
Запоріжжя	2020	-0.622549	наближений до електорально-гегемонічного режиму	5.468756	наближений до електорально-гегемонічного режиму	12.003	наближений до електорально-гегемонічного режиму
Київ	2020	-0.454099	гібридний режим	6.889406	гібридний режим	16.994866	наближений до електорально-гегемонічного режиму
Кропивницький	2020	-0.301717	гібридний режим	8.00888	гібридний режим	13.4763	наближений до електорально-гегемонічного режиму
Луцьк	2020	0.210961	гібридний режим	10.305336	гібридний режим	22.912929	гібридний режим
Львів	2020	-0.294176	гібридний режим	5.554906	наближений до електорально-гегемонічного режиму	23.12526	гібридний режим
Миколаїв	2020	0.135243	гібридний режим	6.509276	гібридний режим	17.334934	наближений до електорально-гегемонічного режиму
Одеса	2020	-0.074053	гібридний режим	6.945984	гібридний режим	18.625572	гібридний режим
Полтава	2020	0.314945	гібридний режим	11.733396	наближений до демократичного режиму	20.56236	гібридний режим
Рівне	2020	1.510322	демократичний режим	17.576712	демократичний режим	27.583056	наближений до демократичного режиму
Суми	2020	-0.303517	гібридний режим	5.730043	наближений до електорально-гегемонічного режиму	15.903	наближений до електорально-гегемонічного режиму
Тернопіль	2020	-1.526059	електорально-гегемонічний режим	2.204829	електорально-гегемонічний режим	9.9099	наближений до електорально-гегемонічного режиму

Місто	Рік	Гервасоні (Бал)	Гервасоні (Режим)	Гірауді (Бал)	Гірауді (Режим)	Сандоваль (Бал)	Сандоваль (Режим)
Ужгород	2020	0.574081	наближений до демократичного режиму	14.146498	демократичний режим	29.6162	наближений до демократичного режиму
Харків	2020	-0.953267	наближений до електорально-гегемонічного режиму	3.27589	електорально-гегемонічний режим	12.41358	наближений до електорально-гегемонічного режиму
Херсон	2020	1.616285	демократичний режим	9.075882	гібридний режим	20.0825	гібридний режим
Хмельницький	2020	-2.052268	електорально-гегемонічний режим	2.010997	електорально-гегемонічний режим	4.92558	електорально-гегемонічний режим
Черкаси	2020	0.231663	гібридний режим	10.680928	гібридний режим	18.72	гібридний режим
Чернівці	2020	0.812418	наближений до демократичного режиму	12.393422	наближений до демократичного режиму	21.813	гібридний режим
Чернігів	2020	-1.558132	електорально-гегемонічний режим	2.263549	електорально-гегемонічний режим	8.53129	електорально-гегемонічний режим

Матриця результатів тріангуляції субнаціональних політичних режимів (2015 і 2020 рр.)

Місто	Рік	Режим за ГERVасоні	Режим за Гірауді	Режим за Сандовалем	Фінальний тип
Івано-Франківськ	2015	наближений до демократичного режиму	гібридний режим	демократичний режим	Дивергентний кейс (0/3)
Вінниця	2015	гібридний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму	гібридний режим	гібридний режим (2/3)
Дніпро	2015	демократичний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму	наближений до демократичного режиму	Дивергентний кейс (0/3)
Житомир	2015	демократичний режим	наближений до демократичного режиму	наближений до демократичного режиму	наближений до демократичного режиму (2/3)
Запоріжжя	2015	наближений до демократичного режиму	наближений до демократичного режиму	наближений до демократичного режиму	наближений до демократичного режиму (3/3)
Київ	2015	гібридний режим	гібридний режим	наближений до демократичного режиму	гібридний режим (2/3)
Кропивницький	2015	демократичний режим	демократичний режим	наближений до демократичного режиму	демократичний режим (2/3)
Луцьк	2015	гібридний режим	гібридний режим	наближений до демократичного режиму	гібридний режим (2/3)
Львів	2015	наближений до електорально-гегемонічного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму	гібридний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму (2/3)
Миколаїв	2015	наближений до демократичного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму	гібридний режим	Дивергентний кейс (0/3)
Одеса	2015	наближений до електорально-гегемонічного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму	гібридний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму (2/3)
Полтава	2015	наближений до демократичного режиму	демократичний режим	демократичний режим	демократичний режим (2/3)
Рівне	2015	гібридний режим	гібридний режим	наближений до демократичного режиму	гібридний режим (2/3)
Суми	2015	наближений до електорально-гегемонічного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму	гібридний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму (2/3)
Тернопіль	2015	наближений до електорально-гегемонічного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму	гібридний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму (2/3)
Ужгород	2015	наближений до демократичного режиму	демократичний режим	демократичний режим	демократичний режим (2/3)
Харків	2015	електорально-гегемонічний режим	електорально-гегемонічний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму	електорально-гегемонічний режим (2/3)
Херсон	2015	наближений до демократичного режиму	демократичний режим	гібридний режим	Дивергентний кейс (0/3)

Місто	Рік	Режим за Гервасоні	Режим за Гірауді	Режим за Сандовалем	Фінальний тип
Хмельницький	2015	демократичний режим	наближений до демократичного режиму	наближений до демократичного режиму	наближений до демократичного режиму (2/3)
Черкаси	2015	наближений до демократичного режиму	демократичний режим	наближений до демократичного режиму	наближений до демократичного режиму (2/3)
Чернівці	2015	гібридний режим	гібридний режим	гібридний режим	гібридний режим (3/3)
Чернігів	2015	гібридний режим	гібридний режим	наближений до демократичного режиму	гібридний режим (2/3)
Івано-Франківськ	2020	електорально-гегемонічний режим	електорально-гегемонічний режим	електорально-гегемонічний режим	електорально-гегемонічний режим (3/3)
Вінниця	2020	електорально-гегемонічний режим	електорально-гегемонічний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму	електорально-гегемонічний режим (2/3)
Дніпро	2020	гібридний режим	гібридний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму	гібридний режим (2/3)
Житомир	2020	наближений до електорально-гегемонічного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму (3/3)
Запоріжжя	2020	наближений до електорально-гегемонічного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму (3/3)
Київ	2020	гібридний режим	гібридний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму	гібридний режим (2/3)
Кропивницький	2020	гібридний режим	гібридний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму	гібридний режим (2/3)
Луцьк	2020	гібридний режим	гібридний режим	гібридний режим	гібридний режим (3/3)
Львів	2020	гібридний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму	гібридний режим	гібридний режим (2/3)
Миколаїв	2020	гібридний режим	гібридний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму	гібридний режим (2/3)
Одеса	2020	гібридний режим	гібридний режим	гібридний режим	гібридний режим (3/3)
Полтава	2020	гібридний режим	наближений до демократичного режиму	гібридний режим	гібридний режим (2/3)
Рівне	2020	демократичний режим	демократичний режим	наближений до демократичного режиму	демократичний режим (2/3)
Суми	2020	гібридний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму (2/3)
Тернопіль	2020	електорально-гегемонічний режим	електорально-гегемонічний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму	електорально-гегемонічний режим (2/3)
Ужгород	2020	наближений до демократичного режиму	демократичний режим	наближений до демократичного режиму	наближений до демократичного режиму (2/3)
Харків	2020	наближений до електорально-гегемонічного режиму	електорально-гегемонічний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму (2/3)

Місто	Рік	Режим за Гервасоні	Режим за Гірауді	Режим за Сандовалем	Фінальний тип
Херсон	2020	демократичний режим	гібридний режим	гібридний режим	гібридний режим (2/3)
Хмельницький	2020	електорально-гегемонічний режим	електорально-гегемонічний режим	електорально-гегемонічний режим	електорально-гегемонічний режим (3/3)
Черкаси	2020	гібридний режим	гібридний режим	гібридний режим	гібридний режим (3/3)
Чернівці	2020	наближений до демократичного режиму	наближений до демократичного режиму	гібридний режим	наближений до демократичного режиму (2/3)
Чернігів	2020	електорально-гегемонічний режим	електорально-гегемонічний режим	електорально-гегемонічний режим	електорально-гегемонічний режим (3/3)

Динаміка трансформації субнаціональних політичних режимів в обласних центрах України (2015-2020 рр.)³

Місто	Режим (2015)	Режим (2020)	Тип динаміки
Вінниця	гібридний режим	електорально-гегемонічний режим	Негативна динаміка
Житомир	наближений до демократичного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму	Негативна динаміка
Запоріжжя	наближений до демократичного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму	Негативна динаміка
Кропивницький	демократичний режим	гібридний режим	Негативна динаміка
Полтава	демократичний режим	гібридний режим	Негативна динаміка
Тернопіль	наближений до електорально-гегемонічного режиму	електорально-гегемонічний режим	Негативна динаміка
Ужгород	демократичний режим	наближений до демократичного режиму	Негативна динаміка
Хмельницький	наближений до демократичного режиму	електорально-гегемонічний режим	Негативна динаміка
Черкаси	наближений до демократичного режиму	гібридний режим	Негативна динаміка
Чернігів	гібридний режим	електорально-гегемонічний режим	Негативна динаміка
Київ	гібридний режим	гібридний режим	Негативна стабільність
Луцьк	гібридний режим	гібридний режим	Негативна стабільність
Суми	наближений до електорально-гегемонічного режиму	наближений до електорально-гегемонічного режиму	Негативна стабільність
Львів	наближений до електорально-гегемонічного режиму	гібридний режим	Позитивна динаміка
Одеса	наближений до електорально-гегемонічного режиму	гібридний режим	Позитивна динаміка
Рівне	гібридний режим	демократичний режим	Позитивна динаміка
Харків	електорально-гегемонічний режим	наближений до електорально-гегемонічного режиму	Позитивна динаміка
Чернівці	гібридний режим	наближений до демократичного режиму	Позитивна динаміка

³ За винятком Івано-Франківська, Дніпра, Миколаєва та Херсона, оскільки ці міста за результатами виборів 2015 р. були типологізовані на основі тріангуляції як «Дивергентні кейси».

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавра
політології

Тема: «Субнаціональні політичні режими в українських містах – обласних центрах (2015-2020 рр.)»

Студент: Голушко Едуард Вадимович

Рік навчання, факультет: 4 курс, Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Науковий керівник: стар. викл., к. ю. н., Білецький А. В.

Рецензент:

Захищена « ____ » _____ 20__ р.

Короткий зміст роботи:

У цьому дослідженні аналізується динаміка субнаціональних політичних режимів в українських містах – обласних центрах протягом міжвиборчого періоду 2015-2020 років, який відзначився завершенням реформи фінансової децентралізації. Застосовуючи об'єктивний електорально-інституційний підхід, у роботі адаптовано три зарубіжні методологічні інструменти (індекси К. Гервасоні, Х. П. Сандовалю та А. Гірауді) до вітчизняного міського контексту. За допомогою методу тріангуляції даних електоральних циклів здійснено типологізацію місцевих політій за п'ятьма типами: від демократичного до електорально-гегемонічного режиму. Результати дослідження фіксують системний інституційний дрейф у бік консолідації влади чинними елітами та звуження політичної конкуренції. Емпірично підтверджено кількісне превалювання та інституційну стійкість гібридного типу субнаціонального режиму, питома вага якого зросла з 27,3% до 45,5%. Крім того, верифіковано гіпотезу про переважання негативної динаміки

трансформації: більшість міст (55,6%) продемонстрували прямий зсув у напрямку електоральної гегемонії (загалом 72,3% неконкурентних трендів). Зроблено висновок, що досліджуваний період завершився структурною реконфігурацією та домінуванням регресивних трендів у розвитку субнаціональних політичних режимів на рівні обласних центрів.

Short summary:

This study analyzes the dynamics of subnational political regimes in Ukrainian cities—specifically regional centers—during the 2015–2020 inter-election period, which was marked by the completion of the financial decentralization reform. Applying an objective electoral-institutional approach, the paper adapts three foreign methodological tools (the indices of C. Gervasoni, J. P. Sandoval, and A. Giraudy) to the Ukrainian municipal context. Through the triangulation of electoral cycle data, local polities were classified into five types: ranging from democratic to electoral-hegemonic regimes. The research results reveal a systemic institutional drift toward the consolidation of power by incumbent elites and the narrowing of political competition. The quantitative prevalence and institutional stability of the hybrid type of subnational regime are empirically confirmed, with its share increasing from 27.3% to 45.5%. Furthermore, the hypothesis regarding the predominance of negative transformation dynamics is verified: the majority of cities (55.6%) demonstrated a direct shift toward electoral hegemony (comprising 72.3% of non-competitive trends in total). The study concludes that the analyzed period culminated in a structural reconfiguration and the dominance of regressive trends in the development of subnational political regimes at the regional center level.